

HELENA SZWAST

GWARA DRAGANOWEJ

Praca magisterska
pod kierunkiem
doc. dra S. Reczka

WYŻSZA SZKOŁA PEDAGOGICZNA

R Z E S Z ò W 1978

Spółgłoski płynne	29
Spółgłoski nosowe	31
C. Uproszczenia grup spółgłoskowych, zanik i zmiany	
spółgłosek w grupie	33
D. Fonetyka międzywyrazowa	34
E. System fonologiczny	35
Samogłoski	35
Spółgłoski	38
F. Akcent	39
 III F L E K S J A	
A. Deklinacja	40
Rzeczowniki	40
Przymiotniki	47
Zaimki	51
Liczebniki	55
B. Konjugacja	57
Czas teraźniejszy	57
Tryb rozkazujący	58
Tryb przypuszczający	59
Czas przeszły	59
Czas przyszły złożony	61
Imiesłowy	62
Beokolicznik	62

Spółgłoski płynne	29
Spółgłoski nosowe	31
C. Uproszczenia grup spółgłoskowych, zanik i zmiany spółgłosek w grupie	33
D. Fonetyka międzywyrazowa	34
E. System fonologiczny	35
Samogłoski	35
Spółgłoski	38
F. Akcent	39

III F L E K S J A

A. Deklinacja	40
Rzeczowniki	40
Przymiotniki	47
Zaimki	51
Liczebniki	55
B. Konjugacja	57
Czas teraźniejszy	57
Tryb rozkazujący	58
Tryb przypuszczający	59
Czas przeszły	59
Czas przyszły złożony	61
Imiesłowy	62
Besokolicznik	62

Różne formy osobliwe	63
Uwagi końcowe o fleksji	64
IV SŁOWOTWÓRSTWO	
A. Słowotwórstwo onomastyczne	66
Nazwiska żon, córek, synów, rodzin	66
Przezviska	69
B. Charakterystyczne formacje słowotwórcze	71
Dominatiwa i augmentatiwa rzeczownikowe	71
Dominatiwa i augmentatiwa przymiotnikowe i zaimkowe	72
Inne osobliwe formacje	72
Osobliwości słowotwórcze czasowników	75
Wyrazy złożone	75
Zrosty	75
Złożenia	76
V SKŁADNIA	76
VI SŁOWNICTWO I FRAZEOLOGIA	78
VII TEKSTY GWAROWE	91
VIII OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA GWARÓW DRAGAŃSKICH	91
Bibliografia	103
Spis Fotografii	106
Spis ilustracji	106
Objaśnienie niektórych skrótów	106
Mapa :	
Województwo kieleńskie - mapa administracyjna	
Część ilustracyjna	

I W S T E P

1. Metody zbierania i opracowywania materiału

Celem mojej pracy jest opis gwary Draganowej w woj. królewskiej. Podstawą do charakterystyki gwary jest materiał językowy zgromadzony w latach 1976-1977. Zbieranie materiału miało o tyle ułatwienie, że Draganowa jest moją wsią rodzinną, z którą utrzymuję ciągły kontakt do tej pory. W trakcie badań stosowałam następujące sposoby zdobywania informacji :

a/ zapisywanie tekstów ciągłych opowiadanych przez wybranych informatorów,

b/ rozmowę i zapisywanie odpowiedzi na pytania kwestionariusza, ^{1/}

c/ kontakt osobisty, rozmowę oraz słuchanie i zapisywanie swobodnej rozmowy lub dyskusji większej ilości osób,

Informatorów stałych miałam sześciu, wszyscy byli autochtonami. Wiek moich rozmówców wahał się w granicach 50 - 82 lat. Niekiedy wykorzystywałam wyrazy zasłyszane u dzieci. Przy zbieraniu materiału korzystałam częściowo z pracy A. Zaręby pt. "Zbieranie materiałów gwarowych", ^{2/} Przy opisie układu narządów artykulacyjnych podczas wymawiania poszczególnych głosek służyły mi "Przekroje rentgenograficzne głosek polskich". ^{3/}

Z zapisanego materiału cytuję przykłady najbardziej

-
1. Kwestionariusz do badania słownictwa ludowego, z. 1 - 4, Wrocław 1958.
 2. A. Zaręba, Zbieranie materiałów gwarowych, Wrocław 1956.
 3. H. Konieczna, W. Zawadowski, Przekroje rentgenograficzne głosek polskich, Warszawa 1951.

typowe, charakteryzujące dane zjawisko językowe. W trakcie pracy, przytaczając wybrane przykłady, posługuję się stosowaną powszechnie przy zapisywaniu tekstów gwarowych jednolitą i uproszczoną pisownią fonetyczną. Z tego względu pokazywane przykłady nie oddają wiernie, np. stopnia labializacji nagłosowego i śródgłosowego "o", różnych odcieni barwy samogłosek ścięśnionych, stopnia konsonantyzacji elementu nosowego przy rozłożonej wymowie nosówek. Nie bez znaczenia jest także trudność w graficznym oddaniu, podczas pisania na maszynie, niektórych cech gwary.

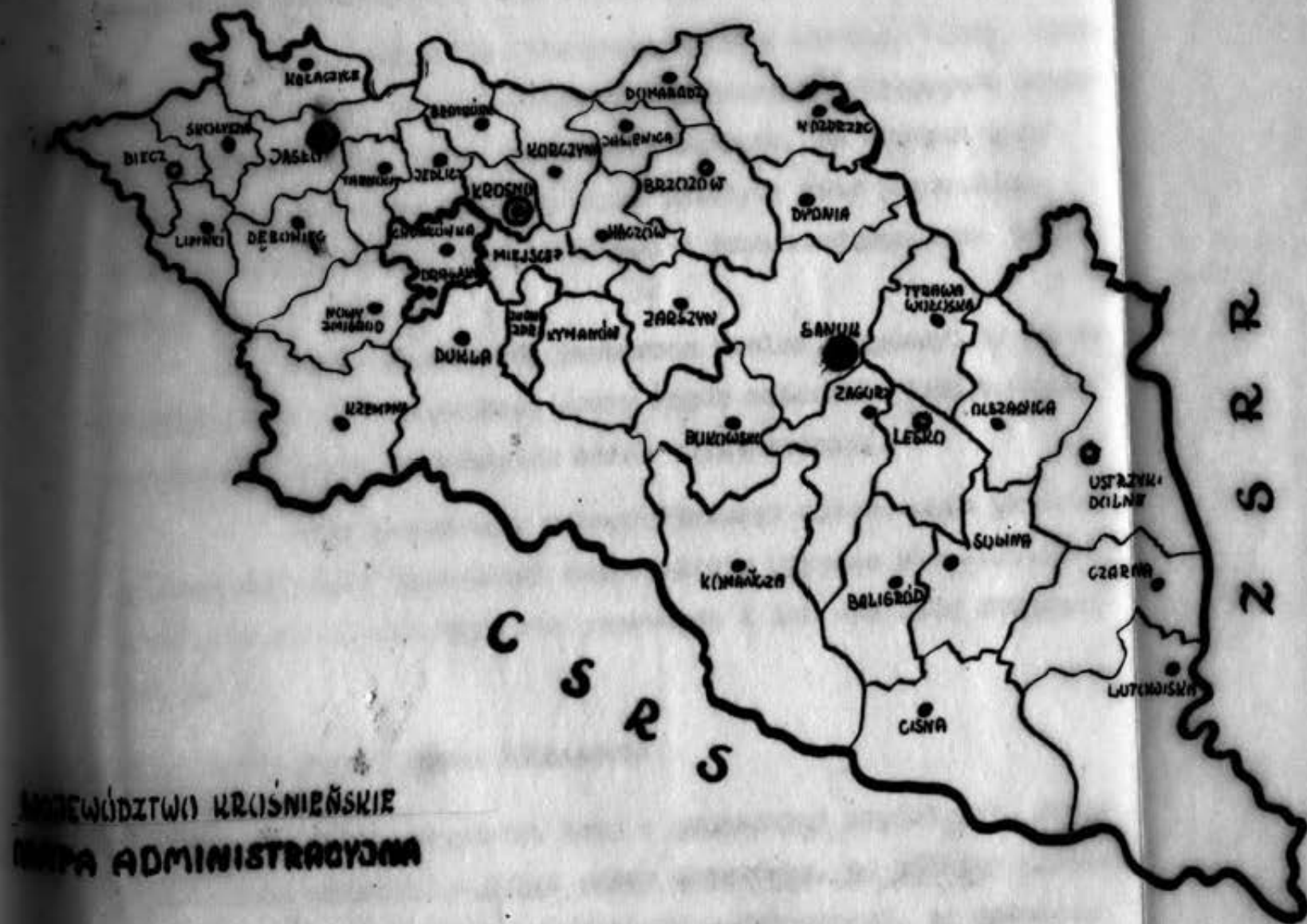
2. Stan badań dialektologicznych okolic Krosna

Draganowa i cały okoliczny region znajdują się poza zasięgiem zainteresowań dialektologów. Do materiałów omawiających gwary najbliższych okolic Krosna należy praca O. Chomińskiego "Dialekty polskie okolic Rymanowa".^{4/} Autor charakteryzuje gwary kilku wsi na wschód od Jasiołki aż po San, opierając się przede wszystkim na gwarze Klinkówki.

Uzupełnienie pracy Chomińskiego stanowi rozprawa S. Papierkowskiego.^{5/} Autor zgromadził teksty Iwonieza /jego wsi rodzinnej/ oraz kilku wsi sąsiednich.

Pewno, choć bardzo skąpe, uwagi na temat tutejszego dialektu podaje praca K. Nitscha i I. Steina.^{6/} Przedstawili oni materiał zebrany podczas umyślnej wycieczki rowerowej odbytej

-
4. O. Chomiński, Dialekty polskie okolic Rymanowa, /w:/ MPKJ AU, t. VII, Kraków 1915, s. 75-182
 5. S. Papierkowski, Teksty i przyczynki gwarowe z okolic Iwonieza, /w:/ K. Nitsch, Prace Filologiczne, t. XIV, 1929, s. 94-128
 6. K. Nitsch, I. Stein, Zapiski gwarowe ze środkowej Galicji, /w:/ Wybór pism polonistycznych, t. IV, Wrocław 1958, s. 132-170.

WOJEWÓDZTWO KROSZEŃSKIE
MAPA ADMINISTRACYJNA

Krajobraz tego terenu posiada wiele swoiatego

w 1906 r. dla bliższego określenia wschodniej granicy mazurzenia. Ale poza głównym swoim celem notowali też inne spostrzeżenia gwarowe. Autorzy w swej pracy nie wspominają o Draganowej, ale wymieniają sąsiadujące z nią wsie, Kobylany i Głojsce.

Charakterystykę fonetyczną gwar w widłach Wisły, Sanu, Wisłoka i Wisłoki zawiera praca J. Wójtowicza.^{7/} Wprawdzie autorka zasięgiem swych badań nie objęła terenów, na których leży Draganowa, ale dała dokładny opis fonetyki gwar lasowskich, również małopolskich, sąsiadujących z interesującym mnie terenem.

Wiele wiadomości dostarcza "Atlas językowy polskiego Podkarpacia",^{8/} obejmujący spory zasób materiału leksykalnego okolic, będących przedmiotem moich zainteresowań.

Brak dotychczas monograficznego opracowania poszczególnych regionów Małopolski uniemożliwia wyraźne określenie cech poszczególnych obszarów gwarowych i ich dokładne rozgraniczenie.

3. Położenie geograficzne Draganowej

Wieś Draganowa leży w zachodniej części woj. królewskiego, wchodzi w skład gminy Chorkówka. Od północy graniczy z Sulistową, od północnego wschodu z Kobylanami, od południa z Głojskami. Granica północno-zachodnia i południowo-zachodnia opiera się o Makowiska i Łysą Górę.

Krajobraz tego terenu posiada wiele swego piękna, typowego dla okolic Podkarpacia.

7. J. Wójtowicz, Charakterystyka fonetyczna gwar między Wisłą, Sanem, Wisłoką i Wisłokiem, Prace Językoznawcze 46, Wrocław 1966.

8. M. Małecki, K. Nitsch, Atlas językowy polskiego Podkarpacia, cz. II, Kraków 1934.

W ukształtowaniu powierzchniowym wsi i jej najbliższych okolic przeważają wzgórza pokryte lasami mieszanymi, które urozmaicają naturalny krajobraz.

Draganowa jest wsią zwartą, ciągnącą się po obydwu stronach drogi biegnącej w kierunku północnym i południowym. Droga jest dość wąska, w części wsi o asfaltowej nawierzchni. Daje połączenie z sąsiadującymi od południa Głojskami, a dalej w kierunku wschodnim z Duklą i w kierunku zachodnim ze Żmigrodem. W przeciwną stronę biegnie przez wieś Sulistrową w kierunku Kobylan.

Droga prowadząca do Głojsk

Odległość od najbliższego miasteczka Dukli wynosi 9 kilometrów, a od miasta wojewódzkiego Krosna, przez Chorkówkę i Zręcin, 18 kilometrów.

Sama wieś leży w dolinie pomiędzy dwoma wzniesieniami porośniętymi częściowo krzewami, wykorzystanymi pod uprawę zbóż

i roślin okopowych. Na granicy Draganowej z Sulistrową wzniesienia łagodnieją, przechodząc w teren prawie równinny. Przez wieś podąża potok pod nazwą Iwliś. Brzeg jego porastają olchy i noszą pospolitą nazwę "olszyny".

Widok na "olszyny"

4. Nazwa wsi

Według K. Rymuta ^{9/} nazwa Draganowej jest nazwą dzierżawczą wywodzącą się od nazwy osobowej Drogan / ^{8/} Drogonir, Drogosław/.

Najstarszą warstwę nazw dzierżawczych stanowiły przymiotniki dzierżawcze, które wskazywały na osobę właściciela. Na terenie dawnego powiatu bieckiego /do którego należała Draganowa/ nazwy dzierżawcze przybierały postać słowotwórczą

9. K. Rymut, Nazwy miejscowe dawnego powiatu bieckiego, Prace Onomastyczne 23, s.

na :

- ow, - owa, - owo :

od nazwy osobowej złożonej : Sulistryjowa i

od nazwy osobowej skróconej : Droganowo.^{10/}

Pod taką postacią /Droganowo/ spotykamy po raz pierwszy nazwę wsi w roku 1366. ^{11/}

Następne chronologicznie zapisy dla tych samych nazw mają formę żeńską lub męską, stąd w 1377 roku mamy nazwę "Droganowa". ^{12/}

Z kolei następuje zmiana rodzaju żeńskiego na męski i w roku 1487, w "Matricularum Regni Poloniae Summaria" /na którą to pracę powołuje się Rymut/ nazwa wsi brzmi "Droganow".^{13/}

Nazwa dalej ulega zmianie, aż w 1496 roku pojawia się jako "Draganowa" ^{14/} i w takiej formie zachowała się do dziś.

Praca zatytułowana "Urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych" ^{15/} podaje formę drugiego przypadku nazwy wsi, która brzmi "Draganowej" oraz formę przymiotnika "Draganowski".

10. Ibidem, s. 61.

11. AGZ, t. III, s. 36, nr 16.

12. Ibidem, s. 61, nr 24.

13. T. Wierzbowski, Matricularum Regni Poloniae Summaria, t. I - V /1, Warszawa 1905 - 1919.

14. AGZ, t. IV, s. 213, 214, nr 122.

15. Urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych GO, pow. krosieński, ~~Wykaz~~ *Biuro do Spraw Prezydium Rad Naro-*

dalnych, 1965, s. 24.

W tejże pracy uwzględnione są takie nazwy poszczególnych części wsi : Dół, Góra, Łan, Na Kolonii, Potok. Nazwy te obecnie są aktualne, z pewną różnicą brzmienia części wsi "Łan", którą ludność zwie "Łon". Do powyższych nazw części wsi należy dodać : Pod Skalą, Górka, Na Zapłociu, których to nazw nie podaje cytowana praca.

5. Zarys historyczny

Materiałów dotyczących historii wsi jest niewiele, toteż nie tworzy ona harmonijnej całości. Istnieją lata, w których nikt nie wspomina o życiu na tym terenie.

Draganowa istniała już w roku 1366. W dokumencie z tegoż roku, w którym Kazimierz Wielki potwierdził wieczystą darowiznę swemu kanclerzowi Januszowi, znajdowała się także Draganowa. ^{16/} "Poprzednio według wszelkiego prawdopodobieństwa należała do rodu Bogoriów", ^{17/}

W roku 1377 bracia Janusz, Donarut, Przeczów i Jakusz, synowie zmarłego Jakusza Człona, rycerza i dziedzica Strzelec, podzielili się dobrami w ten sposób, że Draganowa i inne posiadłości dostały się Jakuszowi. Dział ten potwierdziła królowa Jadwiga w 1385 roku. W 1496 roku dziedziczyli wieś Jan i Jakub Kobyłeńscy. ^{18/}

16. Por. K. Pieradka, Na szlakach Lemkowszczyzny, Kraków 1939, s. 21.

17. Krosno, Studia z dziejów miasta i regionu, pod redakcją J. Garbaciaka, t. II, Kraków 1973, s. 390.

18. Ibidem.

Według danych rejestrów poborowych z roku 1508 były we wsi 4 łany, z roku 1536 - 4 łany, karczma i młyn, a w roku 1581 ówczesny jej posiadacz Stanisław Bolikowski płacił podatki od 2 łanów kmiecych, 2 zagrodników z rolami, 4 komorników z bydłem. 1/2 łanu była opustoszała.^{19/}

Ze "Słownika geograficznego Królestwa Polskiego" ^{20/} dowiadujemy się, że w 1881 roku Draganowa była wsią w powiecie krośnieńskim. Liczyła 95 domów i 524 mieszkańców. Właścicielem większej posiadłości był Czesław Kobuzowski.

W 1898 roku wieś w dalszym ciągu należała do Czesława Kobuzowskiego. Obejmowała w tym czasie 463 kilometry kwadratowe, liczyła 122 domy i 611 mieszkańców. We wsi było sześciu Żydów. Mężczyzn było 286, a kobiet 325. Własność większa posiadała karczmę.^{21/}

W dalszych latach, w okresie I i II wojny światowej Draganowa dzieliła los wszystkich południowo-wschodnich wsi polskich.

6. Krótka charakterystyka współczesnej wsi

Zmiany i przeobrażenia społeczno-gospodarcze w Polsce Ludowej spowodowały również zmiany obrazu Draganowej. Obecnie wieś zajmuje powierzchnię 488 ha, w tym 423 ha użytków

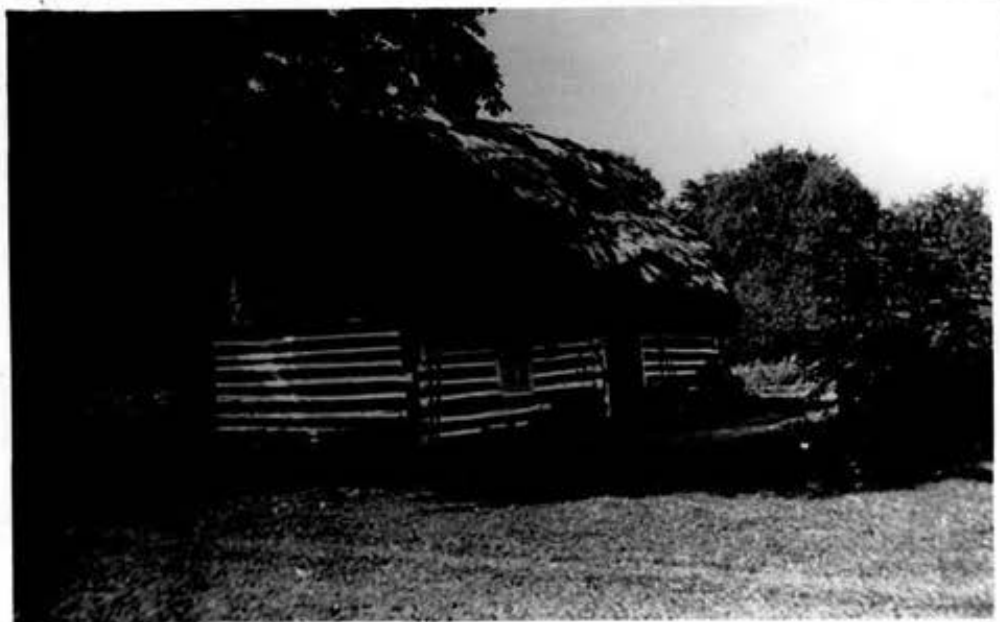
19. Por. Ibidem.

20. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. II, Warszawa 1881, s. 138.

21. W. Sarna, Opis powiatu krośnieńskiego pod względem geograficzno-historycznym, Przemyśl 1888, s. 136.

rolnych. Liczy 188 domów i 723 mieszkańców. 22/

Zmienił się charakter wsi. Czasy, gdy za pracę trzeba było wędrować w inne strony Polski lub za granicę, należą do przeszłości i żyją już tylko w pamięci starszego pokolenia. Linia PKS-u stanowi w pewnym sensie "okno na świat" dla wsi. Część ludności dojeżdża do pracy w przemyśle, przeważnie do Krosna i do zakładów pracy w Dukli. Nastąpił odpływ ludności do miast. Przybrało na sile masowe kształcenie młodzieży w szkołach ponadpodstawowych różnego typu i na wyższych uczelniach. Wieś została zelektryfikowana i zgazyfikowana, co zasadniczo zmieniło sposób życia mieszkańców. Buduje się już tylko murowane domy ze wszelkimi "miejskimi" urządzeniami.

Chata z okresu międzywojennego

22. Dane GRN w Chorkówce.

Pierwszy murewany dom po wojnie

Fot. wyk. w 1965 r.

Niemal w każdym domu znajduje się radio, pralka elektryczna, przybywa telewizorów, lodówek. Ludność wsi czyta gazety, czasopisma, które prenumeruje na miejscowej poczcie lub kupuje w kiosku "Ruchu". Również w strojach zatarły się różnice między wsią a miastem. Najszybciej podchwytuje miejskie wzory młodzież szkół średnich oraz młodzież pracująca poza wsią.

Taki stan rzeczy wpływa równocześnie na język mieszkańców wsi. U osób starszego pokolenia zachowuje się jeszcze wyraźnie gwara, ale jest ona coraz mocniej wypierana przez dialekt kulturalny, bowiem ludność ma kontakt z językiem ogólnopolskim poprzez radio, telewizję, książki i prasę oraz stały kontakt z ludnością miejską.

Wzmagający się wpływ języka literackiego stopniowo przekształca charakter omawianej gwary.

II GŁOSOWNIA

A. Samogłoski

"a"

Samogłoska "a" brzmi w gwarze Draganowej tak, jak w języku ogólnopolskim : bapka, żadek, mawy, uapać, dwa.

Nagłosowe "a" przybiera czasem

- projotację : łantek, łahelka, łaghiska, łaś,
- lub "x" : Xameryka, xareśt, xarmata.

Obok tego możliwe są formy nieprojotowane : Adam, Agata.

Samogłoska "a" nie zmieniła swojej wartości głosowej w nagłosowym ła -, np. : łapkó, łaskbuka, łażymbina, łaśćurka, łasny, łavór.

Podobnie zachowuje się nagłosowa grupa ra-, która nie przechodzi w re- : rak, ranó, razić, raduować. Odróżnia to opisywaną gwarę od gwar północnopolskich, a w szczególności mazowieckich i częściowo wielkopolskich.^{23/}

Samogłoska "a" przechodzi w "e" w rozkazniku :

deł, dełmy, dełcy; ókeci, ókełmy, ókełcy; żyvici, żyviciłmy, żyviciłcy.

Czasem - ai - przechodzi w - oi -, dzieje się to :

a/ w formach stopnia najwyższego przymiotników i przysłówków : noilopsy, noigłorsy, noivynocy, noikrboy,

b/ w przysłówku "żiśoi" /obok "żiśok/,

23. Por. S. Urbaniezyk, Zarys dialektologii polskiej, Warszawa 1972, s.26.

c/ w zaimku przysłówkowym "tutoj" /obok "tutok/.
W wyrazie "katar" a > o : kater, w dopełniaczu l.poj. jest
forma "katru".

"o"

Samogłoska "o" /ścieśniona/ jest kontynuacją dawnego "ā". Samogłoskę "ā" wymawiało się z nieznacznym w stosunku do "ǣ" podwyższeniem i cofnięciem języka ku tyłowi oraz z lekkim zaokrągleniem wargowym, przez co zbliżała się ona ku "o". W wymowie tutejszej "o" zwężało się tak znacznie, że utożsamiało się z "o" występującym w języku ogólnopolskim. Głoska "o" < o tym się różni od etymologicznego "o", że nie ulega labializacji.

Można ustalić następujące zasady przejścia "o" < ā
w "o" nielabializowane :

1. Ścieśnienie jako wynik węższenia zastępczego po zaniku jerów :

a/ w mianowniku l.poj. rzeczowników rodzaju męskiego
przed dźwięczną spółgłoską wygłosową : got - gada, got - gada,
grot - gradu, kaŝton - kaŝtana, uobot - uobadu;

b/ w dopełniaczu l.mn. rzeczowników żeńskich :
bop, moup, ŝor /ŝaren/, nevoŝt, ŝop;

c/ w imiesłowach przeszłych czynnych rodzaju męskiego :
dou, viu, mou, seu, grou, zdymou;

d/ w zaimkach osobowych : io, nos, vos;

e/ w liczebnikach głównych i porządkowych :

iydynoŝy - iydynoŝto, dvanoŝy - dvonoŝto;

Powyższe liczebniki główne mają także "a" jasne, przeważnie
u osób młodszych i dzieci : iydynaŝy, dvanaŝy, pytnaŝy.

f/ w formach rozkaznikowych : drop - dropać, svol - svoląć, znać - znaćś, stoć - stoćś;

g/ w mianowniku l.poj. rzeczowników obojgo pochodzenia : cygor, sygor, kaften;

h/ w wielu przyrostkach :

- ak : xłodok, sfok, burok, ślimok, gyrzok, b^uolok,
- enka : P^uorymbonka, Teklonka, kⁱlonka,
- al : gbrol, śpitol, k^uovol,
- ara : p^ekeś, pⁱsoś, n^otoś /o^ttarz/, m^etloś,

2. Ścieśnienie jako rezultat ścieśnienia :

a/ *aja > ā, np. g^uoć - g^uou, loć - lou, śmoć - śmou, voć - vou, a więc w bezokolicznikach i formach czasu przeszłego czasowników;

b/ *aje > ā w czasownikach typu : mam, gram, np. : mom, moś, mo, mośy; grām, groś, gro, grośy; dom, doś, do, dośy;

c/ *aja > ā w odmianie złożonej przymiotników, np. : dobro k^uobyta, ładno sukno, gu^oo baba;

d/ *oja > ā w temacie czasowników : stoją, boją się - stoć, boć śy;

e/ *aja > ā w mianowniku l.poj. rzeczowników żeńskich : bużo, m^uo, p^eu^o, p^raco, v^yčeżo, ś^ey^rno, b^raco;

g/ w dopełniaczu l.poj. rzeczowników nijakich na -*aje : byta^o, k^oza^o, pⁱsa^o, v^eso^o, pⁱś^o.

3. W wyrazach z "ā" odziedziczonym z epoki prastowiańskiej :

a/ w tematach imiennych : g^uozdo, g^uozda, čopka, trova;

b/ w niektórych tematach czasownikowych : kfo^lić, kosać, po^lić, s^uodać, vo^zyc, godać;

c/ w zapożyczeniach : rok, kabot, kreta;

d/ w przedrostkach : na -, za -, naj - /często nie będących formantami/ rzeczowników oraz przymiotników : nolepa, norót, zodymka, s^og^on, no^llep^zy, no^lgor^zy;

e/ w wielu przyrostkach, przede wszystkim rzeczownikowych : rogo^z, xopo^zek, ki^zo^zek;

f/ w wielu przymiotnikach, zaimkach, liczebnikach i przysłówkach : bo^zy, i^o, z^odyn, o^zforty, z^otk^zo;

g/ w grupie - ar - pochodzącej z praszowiańskiego r, r̄ w jednych wyrazach ścieśnienie występuje, w innych nie występuje : čorny, korn^lić, mort^lić, gor^zek, gor^zć, bor^zć /obok "boš^z"/; nie ma ścieśnienia w wyrazach : gar^zuo, kar^zona, kark, tark, kfar^zdy.

"o"

Artikulacja samogłoski "o" nie zawsze jest zgodna z artikulacją dialektu kulturalnego. Przede wszystkim występuje z silną labializacją, zawsze w nagłosie, przy czym artikulacja warg jest zupełnie taka sama, jak przy "u" ≤ ł : uokn^o, u^on, uofea, uosa. Śródgłosowe "o" ma labializację nieco słabszą : uok^olo, m^olotyl, k^olosa, k^olot, tyl^oko. Labializacja ta jest tak wyraźna i silna, że nie można dostrzec różnicy między "o" i "ło" zwłaszcza wobec częstego osłabienia "ł" > u między spółgłoską a "o" : p^olot = pot i p^olot; k^olotka = kotka i k^ołódka; x^olot = chód i ch^ołód; g^ołodny = godny i g^ołodny.

Jeśli w wyrazie jest kilka "o", część z nich może nie być labializowana, np. kłogovrotek, g^hospodyni.

Sila labializacji śródgłosowego "o" zależy od pozycji głosek w wyrazie i od kontaktu mówiącego z dialektem kulturalnym.

Na ogół labializacja jest silniejsza, gdy mieszkańcy wsi rozmawiają swobodnie między sobą.

W wygłosie zaznacza się tendencja do podwyższania artykulacji "o" i przechodzenia w "ö" : łapkö, łalö, żeckö, vödrö, zobró, iegö, xtöregö.

Grupa "on" ulega zwężeniu w "ön" : vrdna, žöna, domu lub też wymawiana jest jak "un" : kumia, kumłora, kumłory /komary/, kunöpy, xuner.

"ö"

Pod względem wysokości "ö" odpowiada "y", jest tylne, zaokrąglone. W badanej gwarze zachowuje się w postaci "ö". Samogłoskę "ö" spotykamy :

1. W wyrazach z dawnym "ō", np. gōra, pōtnö, skōra, rbža /jest to tzw. "ó" niewymienne/;
2. W wyrazach z "ó" & ö powstałego w wyniku wzdłużenia zastępczego, np.

a/ bōr - błory, rof - rłovy, vōs - vłozy, nōs - nesua, vōs - vezuai

Są to najczęściej mianowniki l.poj. rzeczowników rodzaju męskiego oraz czasowniki w 3.os. l.poj. czasu przeszłego rodzaju męskiego.

b/ noga - nök, gobłora - gobör, głova - głöf.

Jest to dopełniacz l.mn. rzeczowników niemęskoosobowych.

3. W wyrazach z "ó" ≤ ǫ powstałego ze ściągnięcia : *moj*, *tfoj*, *sfoj* - w formach zaimków dzierżawczych.

Niektóre wyrazy wymawiane są w sposób indywidualny, np. literackie "pół" brzmi jak "pu", a czasownik "pójdę" jako "pude".

Niekiedy "o" ściągnięte przechodzi w "uo", np. *sól* ≥ *s^uól*, *vól* /wole/ ≥ *v^uól*, *kóp* ≥ *k^uóp* /sześć kóp siana/.

Ściągnięte "o" występuje zatem w tych wszystkich wyrazach, w których w języku ogólnopolskim jest głoska "u" oddana na piśmie przez "ó".

"e"

Samogłoska "e" wymawiana jest w zasadzie jak w języku ogólnopolskim : *leżeć*, *ćepuy*, *k^uśesu^o*, *levy*, *v^uęza*, *p^ues*.

W zestawieniu jednak z językiem literackim zauważa się szereg różnic :

1. Brak wymiany 'e : 'o :

a/ w formach koniugacji I czasowników, jako analogia do innych osób : *ńese* - *ńesom*, *v^ueze* - *v^uezom*, *plet^o* - *pletom*, *b^uere* - *b^uerom*;

b/ w rdzeniach rzeczowników : *m^uet^ua*, *v^uesna*, *P^uetrek*, *p^uerom*, *b^uedra*.

Wnioskujemy więc, że w opisywanej gwarze występują wyrazy bez oczekiwanego przegłosu mimo odpowiednich do tego warunków. Przegłos bowiem zachodził przed przedniojęzykową spółgłoską twardą, a więc przed : t, d, s, z, n, r, ł.

Zjawisko to potwierdza dla dialektów małopolskich praca Haliny Kotulskiej - Skulimowskiej. 24/

2. Wymiana e : o w wyrazach : plový, zobro.
3. Zachowanie nieprzegłosowej formy "vleke" /wlokę/ zapewne pod wpływem analogii, bo przegłos przed tylnojęzykowymi, to odstępstwo od zasadniczej formuły.
4. Występowanie "a" zamiast "e" w niektórych wyrazach obcych : xarbata, asynsia.
5. Wyrównanie tematu deklinacyjnego w przypadkach zależnych, na skutek analogii, w wyrazach : mex - mexu, bes - besu, uop - uopa.
6. Występowanie przedrostków czasownikowych v -, z - jako ve -, ze -, np. : vešet, zesajia, zesypou, zesot.
7. Przejście grupy "eN" w "yN" : éyá, žyá, éyá, lyn, žyna, iedyn.

"é"

Samogłoska "e" ściągnięta $\bar{e}$ zrównała się z ogólnopolskim "y" niezależnie od jakości poprzedzającej spółgłoski, a niekiedy przeszła w "i" : syr, mlyko, ényk, ényx, pyo; kili, kafiika.

Samogłoska "e" ściągnięta występuje :

1. W tematach imiennych : xlyp, syr, byda, pyže, dyšč, ulyva, lyce, čyrvyo, éyry;
2. W pniach czasownikowych : éfyćí éy, býlic /bielić izbę/,

24. Por. H. Kotulska - Skulimowska, Brak przegłosu e w o w wyrazach typu wiesko, mietka, /w : / Język Polski XXXVII, Kraków 1957, z. 5, s. 322 - 329.

płozbyrać, nażykać, uodiyżać, żżymać, lyś, vylýś.

3. W zgłosce zamkniętej jako rezultat wydłużenia zastępczego :

a/ w rzeczownikach, często i w dalszych przypadkach,
np. bžyk - bžegu, xlyp - xleba, xlyf - xlyva, kavalyr - kavalýra,
poćyś - poćeža,

b/ w bezokolicznikach i w trybie rozkazującym :
zańyść - zańyś, zańyść - zańyś,

c/ w końcówkach odmiany przymiotnikowo-zaimkowej :
głedny fśi, f kłozdy xoupy, vmany lizby,

d/ w formach osobowych czasowników : lym, lýcy,
vys, výcy.

4. W mianowniku l. poj. rzeczowników rodzaju nijakiego na *ije :
gođańy, kodańy, lotańy, vesely, płoly.

5. W stopniowaniu przysłówków : ciśy /ciszej/, wyży /wyżej/,
barzi /bardziej/.

6. Przed spółgłoską nosową : cymnō, cyna /cena/, kamýa, vynyco.

7. W wyrazach zapożyczonych : aptyka, cyszoś, angrys, kalyndoś,
antyna.

Głoska "r" rozwinęła się w "er" lub "yr", np. :
éferé, éméré, pérśi, serce /zapewne pod wpływem języka lite-
rackiego/, ale mamy : éyrpýé, éyrp, výrřba, výrřx.
Osobliwe wypadki rozwoju "r" spotykamy w wyrazach : myrdać,
styrćć.

Brak ściągnięć w wyrazach : éferé, éméré, pérśi,
serce, pérścýn jest cechą małopolską, opozycyjną do dialektu

nazowieckiego. 25/

"i,y"

Samogłoski "i,y" wymawiane są przez mieszkańców mojej wsi jak w języku ogólnopolskim. Są to odrębne od siebie dźwięki. Samogłoska "i" jest przednia, wysoka, płaska. Natomiast "y" jest nieco niższe i nieco cofnięte, również płaskie. Zakres użycia tych samogłosek pokrywa się w zasadzie ze stanem znanym z języka ogólnopolskiego.

1. Po miękkich spółgłoskach występuje "i" : lⁱpa, śiⁱvy, óiⁱxó, kiⁱ; po twardych - "y" : żytó, sypaó, myśy.
2. W nagłosie "i" wymawia się z lekką prejotacją : łⁱó, łignac, łirka, łizba, łigua.
3. Grupa "iu", "yu" przechodzi w "uu" w formach 3.os. l.poj. czasu przeszłego w rodzaju męskim : uoż^yiuu, leż^yuu, płomodu^yu sy, zoż^yuu, a więc przed "u" zamykającym sylabę, bowiem przed "u" należącym do następnej sylaby słyszyny "iu", "yu" : uoż^yiuu, leż^yiuu, piuka, miu^y, kobyu^a, xⁱła /obok "kⁱła"/. W porównaniu z językiem literackim notujemy jeszcze brak przejścia grupy "ir", "yr" w "er", jakie zaszło w języku literackim, np. syróta, śyróki, óyrwyo, sykyra /obok "síkyra"/, pyś, syr, styry.
4. Grupa "yr" przechodzi zaś w "er" w niektórych wyrazach, np. derextor, dereguiy.
5. Przyrostki - iwaó, - ywaó przechodzą w - owaó : potskak^uowaó, potsm^uyk^uowaó, usug^uowaó, vylyg^uowaó, vylató^uowaó, zakasó^uowaó.

"u"

Artykulacja samogłoski "u" nie różni się zasadniczo od wymowy ogólnopolskiej : pazur, k^uocur, fura, kura, mur, s^ucur, żura, zmura.

Obserwuje się jednak pewne odstępstwa od tej zasady :

1. Grupa "uN" przechodzi w "eN" : fras^enek, gat^enek, u^epokon, font, gr^ent.
2. W śródgłosie, po spółgłoskach, "ku" przechodzi w "u" : gupⁱ, guxy, u^oguśyć, suśyć, suxać.
3. Nagłosowe "u" przybiera dość wyraźną labializację, ale jest ona słabsza jak przy "o" nagłosowym : kumar, kuśca, kuxo.
4. Grupa "uu" przechodzi w "eu" : deś^ecu^ka, beś^ecu^ka.
5. W wyrazie "xuupa" zanikło "u" w grupie "uu" i mamy "xuupa"; proces odwrotny /zaniku "u" w grupie "uu" czy "uu"/ obserwujemy w wyrazach : zuty, zutaćka, puk /pług/.

"e", "o"

W badanej gwarze wymowa samogłosek nosowych odbiega w znacznym stopniu od stanu w języku ogólnopolskim. Są dwie nosówki : e oraz o.

Charakter nosowości :

1. Przed spółgłoskami szczelinowymi nosowość ma w zasadzie charakter wokaliczny, np. w^esy, st^eska, w^ezyk, g^es, w^ezać. Istnieją też czasem skłonności do zastępowania rezonansu nosowego przez "n" lub "u", np. c^ynste, spryⁿżyna, myⁿża, k^yż^eo lub też spotyka się inną konsekwentną

elementu nosowego : s^om^os^oady, s^om^os^oyk. Wynika to, jak się wydaje, z faktu, że nawet w wypadkach, kiedy polskie samogłoski nosowe są uważane za synchronicznie nosowe /m.in. przed spółgłoskami szczelinowymi/, nie jest to synchronia ścisła. W takim wypadku zaś naruszenie równowagi układu artykulacyjnego, wsparte jeszcze działaniem analogii przed zwartymi i zwarto-szczelinowymi stwarza sprzyjające warunki do powstania wymówień z elementem nosowym skonsonantyzowanym.

2. Przed spółgłoskami zwartymi wargowymi /p, b/ następuje rozkład samogłosek i konsonantyzacja elementu nosowego, pojawiają się grupy "oN", "yN" : g^ou^omp, r^om^obać, k^ompać, t^ympy, g^ym^yba, z^ym^yby. Asynchroniczność wymowy zgodna jest ze stanem w języku literackim.
3. Przed zwartymi przedniojęzykowymi /t, d/ w miejsce samogłosek "e", "a" pojawiają się grupy "yN", "oN" : ó^ynty, p^ynta, s^yv^ynd^ydy, t^yndy, sk^yrynt, v^ontroba, p^ontek, k^ont, m^ondry. Odstępstwem od tej zasady jest wyraz "będę" wymawiany jako "bede". Notuje się tu przed spółgłoską "d" czyste "e" bez konsonantyzacji elementu nosowego.
4. Przed zwartymi tylnojęzykowymi /k, g/ przeważa wymowa asynchroniczna, samogłoska "e" przechodzi w "oN", "a" przechodzi w "yN" : u^op^ocyngi, pa^ył^ynk, m^ongka, po^ył^ynk, m^otrynga, v^yng^yorski.
5. Przed zwarto-szczelinowymi zębowymi /c, g/ następuje rozkład samogłoski nosowej, wyodrębniają się grupy "yN", "oN" : p^yncoki, r^ynce, k^yynza, sk^yrync^ony, p^yynza.
6. Przed zwarto-szczelinowymi dźwiękowymi /č, ž/ "e" przechodzi w grupę "yN", "a" - w grupę "oN" : i^ync^ynia, b^yyn^oć, u^onc^oka.

7. Przed zwarto-szczelinowymi palatalnymi /ó, ǵ/ samogłoska "e" daje "yn", a samogłoska "a" tworzy "on", np. *śfynǵi, pǵynǵy* /przędzie/, *śfynǵić, mǵnǵić, zapǵńć*.
8. Przed półotwartymi /l, ǵ/ nie dochodzi do zatury nosowości "e", "a", odmiennie niż w języku literackim.
Rezonans nosowy, opóźniony w stosunku do artykulacji ustnej samogłoski, łączy się z następującą spółgłoską, dając w efekcie wymowę : *vǵon - vǵyna - vǵynǵi - vǵyny; zaǵon - zaǵyna - zaǵyny; óon - óyna - óynǵi - óyny*.
9. W wygłosie samogłoska "e" traci nosowość, brzmi jak "o" lub "y".
"o" :
- w 1. os. l.poj. czasu teraźniejszego : *ǵide, lece, robe,*
- w bierniku l.poj. rodzaju żeńskiego : *nane, rǵžo, mǵze, bluske, te;*
"y" :
- w mianowniku, bierniku i wołaczem l.poj. rzeczowników rodzaju nijakiego : *óely, ǵrybǵy, ǵyóy, ranǵy, ǵimǵy, prośy,* ale "kurǵo",
- w zaimkach : *óy, ǵy, tǵoby, óeby.*
10. Samogłoska "a" występuje w wygłosie jako - on :
- w narzędniku l.poj. rzeczowników i przymiotników, zaimków i liczebników rodzaju żeńskiego, np. *moǵm teśóovom, uadnǵm óopkǵm, pǵrśǵm ǵospodynǵm vǵfśi,*
- w 3. os. l.mn. czasu teraźniejszego czasowników : *pletǵm, ǵłodaǵm, óezǵm, mǵłocǵm.*

11. Wtórna nosowość pojawia się w wyrazach : myntryka, angrys, myndelik. Nosówki w tych wyrazach wykształciły się z samogłosek. Spółgłoska zwarta lub zwarto-szezelinowa występująca po samogłosce ustnej powoduje pojawienie się wtórnej nosowości tejże samogłoski. Jest to typ nosowości perseweracyjnej spowodowanej opóźnionym wyłączeniem rezonatora nosowego.^{26/} Podobnie jest w wyrazach : Hyndryk, Hyndryka. Typ nosowości antycypacyjnej spowodowanej wczesniejszym opuszczeniem podniebienia miękkiego obserwujemy w wyrazach : kfadras, kqserwa, byzyna, tryk.

B. Spółgłoski

Spółgłoski wargowe

Spółgłoski wargowe : p, b, f, v oraz p', b', f', v' wymawiane są w badanej gwarze podobnie jak w języku literackim. Articulacja spółgłosek : p, b, p', b' jest dwuwargowa, zaś spółgłoski : f, w, f', w' mają artikulację wargowo-zębową.

Zauważa się często pewne skłonności w kierunku asynchronicznej wymowy spółgłosek spalatalizowanych. Articulacja wargowa nie odbywa się równocześnie z artikulacją środkowej części języka wyginającego się w kierunku podniebienia twardego, lecz ruchy następują jeden po drugim. Wskutek tego słychać element palatalny w postaci joty,

26. Por. J. Wójtowicz, op. cit. s. 112.

co szczególnie widoczne jest przy "v" : ^vślovlyk, ^vviara, ^vviator, ^vvlyney, ^vgvirozdy, ale również i po innych wargowych : ^vblyda, ^vniasto, ^vdoplyre, ^vśfynty. Spółgłoska "v" po bezdźwięcznych oraz w wygłosie traci dźwięczność jak w języku literackim : ^vnotfyrać, ^vkforta, ^vsfok, ^vpłesfa, ^včfortek, ^vuafka, ^vpaf, ^vrof. Grupy "śf", "čf", "zv" wymawia się miękko : ^vśfat, ^vśfiyca, ^včferć, ^vzvlyze.

W grupie "fsk" i "fs" zanika "f", jest więc : ^vKomynteski, ^včisowski, ^vCerglesko Gora; ^vstana /wstała/, ^vsteska, ^vszlezić /wschodzić/, ^vskot /wschód/, ^vstyt.

Spółgłoski wargowe i wargowo-zębowe czasem wymieniają się między sobą, a także z innymi spółgłoskami, np. ^vuktoeby /oktawy/, ^vfrasoblivy /frasowliwy/, ^vlucyper /lucyfer/, ^vluxta /lufta/.

Spółgłoski przedniojęzykowe a/ dźwiękowe

Spółgłoski przedniojęzykowe dźwiękowe ^vs, ^vz, ^vš, ^vž wymawiane są jak w języku literackim, bądź też, choć rzadko, jak s, z, š, ž.

Pomieszanie szeregów szumiących ^v"s" i syczących "s" nie jest konsekwentne i w wymowie tych samych osób obserwujemy duże wahania. Ani w jednym wypadku nie stwierdziłam zjawiska mazurzenia u młodzieży mieszkającej we wsi, a dojeżdżającej do szkół ponadpodstawowych do miasta. Słyszłam natomiast mazurzenie, według zasady ^vš - ^vz - ^vš || s - s - s, u dziesięcioletniego chłopca, który pozostaje pod wpływem swojej sześćdziesięcioletniej babki.

Zjawisko częściowego mazurzenia w badanej gwarze nie odbiega od opinii na ten temat K.Nitscha i I.Steina. 27/
W pracy tej na mapie nr 2, pod liczbą 151 spotykamy sąsiadującą z Draganową wieś Głojsee, która według Nitscha częściowo mazurzy, co można przypisać także oddalonej o 1 kilometr od Głojse, badanej wsi.

Zamiast s, z, c występują czasem spółgłoski środkowejęzykowe, np. śpilka, ślaifa, śtyx, pęysli, źmiu, źebro, źvir, prǫńek, śtyry//etyry, ale "eferty".

Występowanie średniojęzykowych ś, ź w miejsce literackich s, z to zjawisko charakterystyczne dla pobliskich gwar sądeckich, na co zwraca uwagę E.Pawłowski w swej monografii na temat gwary podegrodzkiej. 28/

b/ zwarte

Spółgłoski t, d wymawiane są jak w języku ogólnopolskim.

1. Pod wpływem przedniojęzykowej - dźwiękowej "r" mają w starszej wymowie artykulację dźwiękową, która polega na zwarciu czubka języka z dźwiękami, w wyniku czego mamy :
dževo, tzeba.

W opisywanej gwarze powszechna jest wymowa :

- tś > ǫś : ǫśa, ǫśośo,
- dź > ǫź, ǫ : ǫźovo, ǫzonga, ǫvi//ǫvi,
- stś > sǫ : ǫśeomp, ǫśoćyk.

27. Por. K.Nitsch, I.Stein, op.cit. s. 132 - 170.

28. Por. E.Pawłowski, Gwara podegrodzka ... Wrocław 1955, s. 92.

2. W grupach spółgłoskowych następuje zanik t, d : kóśnica, paśfisko, kšesanoŋiće, garuŋo.
3. Notuje się wzajemne wymiany spółgłosek t, d : dyktura, koperda, sfeder.
4. Spółgłoski t, d wymieniają się też z innymi spółgłoskami : kfardy, kšyžvy /trzežvy/.
5. W wyrazie "Hyndryk" pojawia się "d" między "n" a płynną spółgłoską.

c/ zębowe

Spółgłoski s, z są spółgłoskami o artykulacji przedniojęzykowo-zębowej.

1. Grupa - stee wymawiana jest jako - sce, np. ~~szusce~~, f kosce, Nasce.
2. Pod wpływem upodobnień spółgłoska "s" bywa wymawiana jak "ś" : śfynżi, śpizlyš, śpirytus lub jak "š", jako wynik wymowy hiperpoprawnej : šmolyo, špekulant, športy.
3. Artykulacja głoski "s" bywa przedłużana : do la. . sa , pšovla . sym, bło . so.
4. Spółgłoska "s" wymienia się na "c" w wyrazie "sfeder" // sfeder.

Spółgłoski c, ž są zwartoszczelinowe o artykulacji przedniojęzykowo-zębowej.

U starszego pokolenia obserwuje się wymianę "ž" na "z" i "c" na "s", powszechne są formy : zbanek, zvoníc, zvony, smyntoš.

Spółgłoski środkowojęzykowe

Spółgłoski ś, ź, ć, ż wymawiane są jak w języku literackim.

Przed spółgłoską miękką wytwarzany jest w wymowie swobodnej palatalny element w postaci joty, szczególnie przed ś, ź :
Kaisce, vseiset, veise, vleiszy, paissy, ale : vęzy, ńęsy.

Do spółgłosek środkowojęzykowych należy także "j" /jota/. Jest ona niesylabiczną odmianą samogłoski "i", przy której artykulacji środek języka jest równie wysoko wzniesiony.

Znaleźć się może :

1. W śródgłosie :

a/ pomiędzy samogłoskami, np. pięk, bięk, mięk, śmeiom;

b/ przed spółgłoskami : dow^vnieiszy, śim^vnieiszy.

Słabo wymawiana jest przed "i" w wyrazach typu : śy^vii, famili^vi, do^viić.

W obcych wyrazach - ia często rozkłada się na - ya :
procesy^via, litan^via, Mary^via, Ucy^via.

2. W wygłosie "i" nie zawsze zachowuje się : vyży, ńizy, nasy, gupi, ale : dei, gode^vi, spse^vde^vi.

3. W nagłosie zachowuje się :

a/ jako kontynuacja psł.*ja - : iaguy, iaskouka,
iary; *je - : ies^voo; *ju - : iuś, iuxa;

b/ jako prejotacja pierwotnie nagłosowych samogłosek:
iapko, iedyn, iutro, iag^voda, iyzyk;

e/ jako prejęcie w imionach : lantek, lirka.

Spółgłoski tylnojęzykowe

Spółgłoski tylnojęzykowe wymawia się jak w języku literackim. Różnica pomiędzy grupami *ke, go* a *ke, go* jest utrzymana : *rynke, nego, b^uokym, regym*.

Twarde *k, g* występują przed *e, y, yn, ym* pochodzącymi z odnoszowego lub ściśniętego "q", np. *tagem suy^you, śoke, Źu^uvege, gymba, muxe, xyntny* /a więc dotyczy to także "x"/. Miękkie *k, g* wymawia się przed "i" : *kii, kivać, krotki, drugi, zginać*.

Brak jest przejścia wygłosowego "x" w "k", np. *dax, grex, na negax, na rynkax, samyx* /a więc w rdzeniach wyrazowych i przyrostkach deklinacyjnych/.

W grupie "xy" zachodzi przejście "x" w "k" w wyrazach : *kfila, kfana* i pochodnych; w grupie "kt" notujemy zjawisko odwrotne : *xte, xtor^y, dextor, traxter, dyxta*.

Ten ostatni proces można objaśnić tendencją do tzw. ekonomii wysiłku, przez uszczelnienie jednej z dwu spółgłosek w grupie "kt" dochodzi do znacznego zmniejszenia wysiłku artykulacyjnego.

Przejście "k" w "g" potwierdzają przykłady : *velgi, Vylganoe*.

Powszechna jest forma "śix^y".

Zaznacza się też przejście "x^h" w "k^h" : *k^hon, k^hest, k^honkać, nek^haniać*.

Wyraz "robak" zachowuje w tutejszej gwarze swą dawną postać "xrobak", kontynuującą stan staropolski, także w pochodnych : xroba^vny, xroba^vistfo /roba^vstwo/.

Wyraz "antychryst" brzmi "ianoykrys" || "aneykrys."

spółgłoski pływne

Głoskę "i" wymawia się bez przedniejęzykowo - zębowego zwarcia, zastępując ją dźwiękiem o uproszczonej artykulacji, a mianowicie "u" /"u" niezgłoskotwórczym/, np. uafka, uop, guymbor, su^va.

Głoska "u" w pewnych pozycjach całkowicie zanika lub ulega silnemu osłabieniu. Dzieje się to :

1. Przed "u" : gupⁱi, guzy, dugⁱi, sup, tusty, tuc.
2. Przed "o" zanika lub słabnie po wargowych i tylnojęzykowych : xopisk^vko, xopoc^vyna, mody, kosko /k^vósko/, g^vlova, g^vlodny, k^vótka /k^vódko/, p^vlot. 29/
3. W pozycji między samogłoskami :
 - oua : ȳtā /wymawiane "ȳtaa", xōm, x^vlovā, k^vosā, p^vlovā /powała/,
 - ouo : kō /koło/, z goom g^vlovom,
 - yuy, -iuy : p^vȳuōz^vy, bȳ /były/, xōzi.y,
 - auy : b^volay, xōay, may, cay,
 - ouo- : maego, mae, p^vȳlyxoem,
 - ouo : b^volao, vysypao,
 - yua, iua : bya, x^vōzi.a, vylyōya

Przedstawione wyżej tendencje do zaniku "u" interwokalicznego najczęściej występują w formach czasownikowych, głównie w tych, które kończą się sylabą otwartą.^{30/} Częstość występowania postaci bez "u" uzależniona jest od tempa mowy, staranności wypowiedzi.

4. W złożonych liczebnikach : putera, puśśeśa, pupynta, pużyvynta, ale "puuśśema", gdzie zlały się dwie spółgłoski, "u" wygłosowa z protetyczną.
5. W innych złożeniach "pu" ≠ pu : pukoski, punoc, pukłopek, punoczek.

Ponadto "u" zanika :

1. Po spółgłoskach na końcu wyrazu : krot /kradź/, tuk /tłukź/, dar /darź/, śet /śiadź/, wydar /wydarź/, umys /umysź/.
2. W 1. i 2. os.l.poj. czasu przeszłego : zgodem - zgodęś, iodem - iodeś, yedem - yedeś.
3. W 3. os.l.poj. czasu przeszłego : vżon, klon, zaion.
4. W wyrazie "iupko", między dwoma spółgłoskami.

Spółgłoska "l" jest przedniojęzykowa dźwięczna.

Może występować w postaci twardej i miękkiej. Twarde "l" występuje przed samogłoskami a, o, u, e, y : blaka, cebula, kłolano, las, lato, leśny, mlyko.

Głoskę "l" przed "i" wymawia się jako miękką : xfolić, lixy, glista, lis, małina.

Spółgłoska "l" w wygłosie zanika, np. mys /mysl/.

30. Por. J.Wójtowicz, op. cit. s. 31.

Spółgłoska "r" artykułowana jest, tak jak w języku ogólnopolskim, z wyraźnym drżaniem końca języka.

W śródgłosie po spółgłosce bezdźwięcznej "r" traci dźwięczność i wypada : křavíc, kři, vytřany /wytrwały/.

W wygłosie w grupie spółgłoskowej - bezdźwięczna + r - zostaje wprowadzone "e", np. meter, váter.

W paru wyrazach "r" ulega dysymilacji, czyli rozpodobnieniu, np. ruřa, ruřka, ruřkřovać, muloř||muroř.

Spółgłoska "ř" ≤ r zrównała się z "š /š/", podobnie jak w języku ogólnopolskim : gřyp, řyka, buřa. Procesowi identyfikacji "ř" z "š /š/" towarzyszyła w polszczyźnie tendencja do asymilacji w dawnych grupach řr, řr ≤ řř, řř.³¹

W niektórych jednak wypadkach odbiega "ř" od ogólnopolskiego "š", np. výřřba, býřřmovař, mýřřva, gřorřki, výřřkouck.

spółgłoski nosowe

Artikulacja spółgłosek m, m' przebiega podobnie, z tą różnicą, że przy "m" środek języka wznosi się ku podniebieniu twardemu.

Spółgłoska "m" na końcu wyrazu czasem traci dźwięczność i w większości wypadków nie jest wymawiana : kateřis, křmuřis, rymatys, ale : ředym, řořym, řydnym.

Miękkie "m" nigdy nie traci miękkości : řiska, řizerota, řařa, kumiřoř, řimřok.

W rzeczownikach na - meř : "kamień" występują formy z niepalatalnym "m" : kamyř, řemyř.

31. Por. K. Dejna, Dialekty polskie, Wrocław 1973, s. 140.

Spółgłoska "n" w pozycji przed k, g przechodzi w tylnojęzykowe "ŋ" : sta¹ŋkò, pisa¹ŋka, pa¹ŋki; to samo dotyczy "n" powstałego z rozkładu nosówki : mi¹try¹ŋga, my¹ŋka.

"N" zanika między spółgłoskami, gdy następna spółgłoska jest bezdźwięczna, np. čosnek - čostku, gornek - gorka, gorčka, žorko - žorka.

Palatalne "n" przed szczelinową ulega uszczelinowieniu, dając "ɲ" : ko¹ɲski, pa¹ɲy¹ski, śfi¹ɲski, cyga¹ɲski. Rezonans nosowy łatwo ginie, powstaje wtedy wymowa : ko¹ɲski, pa¹ɲy¹ski, śfi¹ɲski, cyga¹ɲski.

W pozycji przed zwartą i zwartoszczelinową "n" przechodzi w "ɲ", przez tzw. rozsuniecie artykulacyjne. Mamy więc : na k¹ɲo¹ɲcu || na k¹ɲo¹ɲcu, śta¹ɲcu || ś ta¹ɲcu, rō¹žai¹ɲca || rō¹žai¹ɲca.³³

Na końcu wyrazu "n" zanika, np. ścyr /ścierá/, dor /dará/, tor /tará/, cyr /cierá/, peś /pieśá/.

Obserwuje się wymianę "m" i "n". Spółgłoska "m" zjawia się niekiedy na miejscu "n" : Mymoe /Niemcy/, k¹oum¹yś, k¹oum¹yś, kuśm¹yś. Prócz tego "n" występuje zamiast "m" w wyrazach : vo¹nitovać, vo¹zno.

Przejście "mk" w "ŋk" widać w wyrazach : za¹ŋknoć, po¹žōŋki.

32. Por. S. Urbaniczyk, op.cit. s. 33.

33. Por. Ibidem.

C. Uproszczenia grup spółgłoskowych, zanik i zmiany spółgłosek w grupie

W tej części pracy nie usiłuję podawać pełnego obrazu grup spółgłoskowych. Niektóre zjawiska z tym związane zostały już częściowo omówione przy opisie spółgłosek. Podam zatem przykłady najbardziej typowe, obrazujące zmiany zachodzące w grupach spółgłoskowych w nagłosie, śródgłosie i wygłosie.

1. W nagłosie :

kš > kṣ̌ : kšest, kšon,
fšk > ek : skazušoney, skazuška,
fs > s : stęška, srot,
fsp > ep : spomnyć, spolne,
fstš > ššš : šššymane.

2. W śródgłosie :

ts > es > o : pocsuxlovać, uošon,
tš > šš : puššy, moššo, suošy,
stš > ššš > šš : lašššomp || laššomp, uoššš, uoššyć,
tš > šš : mlošši, uoššou,
to > oo > ō : ma.oo, kur.oo, ššo.oo,
nk > nk : Xanka, ratonku, stonka,
stf > šf : pašfisko,
kk > tk : letki, myntki,
gd > xd : Maxda, šindy,
kó > xó : xéuk, uoxóy.

3. W wygłosie :

kt ÷ xt : nixt, vixt, kontrakt,
 dč ÷ tč ÷ č : pľosťatč || pľosťatč,
 st ÷ s : angrys, łancykrys,
 rač ÷ śč : gośč || gorśč,
 ršč ÷ śč : bośč || borśč,
 ctf ÷ stf : śfdestfo, kravestfo.

4. Inne zmiany :

uyskavica = błyskawica,
 garuo = gardło,
 źbuo = źdźbło,
 mōc śy = módl się,
 paznoxt || paznok = paznoki, (paznokici'), s. 69, 70.
 plaister = plaster,
 lo śeby = dla ciebie,
 ǰe = gdzie.

Powyższe zagadnienie przedstawiła dokładnie w swej pracy J. Wójtowicz ^{34/} Zjawiska językowe zachodzące w grupach spółgłoskowych mojej gwary nie odbiegają od przedstawionych przez J. Wójtowicz.

D. F o n e t y k a m i ę d z y w y r a z o w a

Draganowa leży na terenie o fonetyce międzywyrazowej udźwięczniającej, posiada tzw. wymowę krakowską.

Oto przykłady połączeń międzywyrazowych :

1. Wygłosowe spółgłoski bezdźwięczne przed samogłoską udźwięczniają się, a spółgłoski dźwięczne zachowują dźwięczność :

brad Adama

lag ulou

las iglasty

vaz Etka

lad agrys

zlyb Elki.

2. Spółgłoski bezdźwięczne przed sonornymi udźwięczniają się, zaś dźwięczne zachowują dźwięczność :

brad matki

las liściasty

barz rano

śnyg leży

zlyb razowy

vaz nowy.

E. System fonologiczny

Samogłoski

Gwara Draganowej posiada następujące samogłoski : i, y, e, a, o, ȳ, u, x, q. Jest to więc system nieco bogatszy od języka ogólnopolskiego. W mowie mieszkańców tejże wsi utrzymuje się jeszcze ścieśniona samogłoska "o" w postaci "ȳ", inne ścieśnione zanikły zupełnie, identyfikując się z samogłoskami ogólnopolskimi.

Tak więc :

ȳ ≤ ā ≤ o

ȳ ≤ ē ≤ y

ȳ ≤ ȳ = ȳ

Jeśli spojrzymy na to zjawisko z punktu widzenia podstawy wyjściowej, jaką był system wokaliczny ogólnopolski z przełomu XV i XVI w. po zaniku iloczasu, to zauważymy, że nastąpiło tutaj zwężenie artykulacji samogłosek ścieśnionych, co powodowało ich podwyższenie w systemie. Tym procesem nie zostały objęte jedynie samogłoski i, y, u, gdyż podwyższenie

artykulacji prowadzioby do przekształcenia ich w spółgłoski.

Jako samodzielne fonemy funkcjonują w opisywanej gwarze następujące głoski : i, y, e, a, o, ^o, u. Jest to więc system różniący się od ogólnopolskiego, gdzie "i" pojawia się w nagłosie oraz po miękkich, "y" w pozostałych pozycjach. Ponieważ jednak w badanej gwarze każde ^e > y niezależnie od pozycji, przeto "y" staje się odrębnym fonemem, którego występowanie nie jest już uzależnione od miękkości czy twardości poprzedzającej spółgłoski, np. syr, ^pyc. W związku z tym zamiana "i" na "y" powoduje już zmianę znaczenia wyrazu, np. "j^edni" w formie mianownika l.mn. rodz.męskiego, ale "j^edny" w znaczeniu dopełniacza l.poj. rodz.żeńskiego /np. jedni chłopcy - jednej kobiety/. Inne przykłady z tym związane to : "śóyśka" /śóieśka/ oraz "śóisko", np. śóisko my za garu. W ten sposób funkcja dystynktywna /wyróżniająca/ tych fonemów staje się zupełnie oczywista.

Samodzielność fonologiczną uzyskało również "o" /śóieśnione/ jako kontynuant staropolskiego "ŏ". Fonem ten pod względem wysokości odpowiada "y", zaś pod względem barwy dźwiękowej jest jego oponentem. Jako fonem "o" występuje w gwarze we wszystkich wyrazach pisanych w języku ogólnopolskim przez tzw. "o" kreskowane : g^ora, r^oża, jak również w pozycji przed spółgłoskami nosowymi : pak^onek, tob^om.

Osobnego omówienia wymaga sprawa fonemów nosówkowych. W omawianej gwarze występuje nosówka "q" oraz "x" < q, ale nie możemy uznać ich za samodzielne fonemy, ponieważ pojawiają się one także jako grupy : "y" jako "yN", zaś "o" jako "oN".

Wprawdzie przed szczelinową słyszimy "y" oraz "q" /gyś, vęsy/, ale w tej pozycji zajmują one miejsce grup yN, ɔN /ogólnie oznaczamy je wzorem v + N/.

Zastąpienie dźwięków y, ɔ dwugłoskami lub zatrata wyróżniającego elementu nosowego nie powodują znaczeniowych zmian wyrazów. Znana np. wymowa "gyś", "vęsy" nie zmienia znaczenia wyrazów.

Dźwięk tylny "q" w wygłosie bywa wymawiany jako grupa "ɔN" :

1. W 3.os. l.mn. czasu teraźniejszego : v^ízɔn, s^ezɔn, myślɔn.
2. W narzędniku l.poj. rzeczowników, przymiotników, zaimeków i liczebników porządkowych :
dobrɔm nanɔn, uodnɔm sukynkɔm,
mⁱɔn, sy mnɔn, a tfoɔn,
ośeɔn, uośmɔn.
3. W bierniku l.poj. przymiotników i zaimeków :
valnɔn /grzeoznɔ/, źimnɔn,
vaśɔn, moɔn.

Nosówka przednia w wygłosie jest realizowana wszędzie jako zredukowany dźwięk ustny równy jakościowo fonemowi "o", np.

1. W 1.os. l.poj. czasu teraźniejszego : vⁱze, s^eze, myśle.
2. W bierniku l. poj. rzeczowników żeńskich : matke, babe, lampe.

Jak widać, nie ma ani jednej pozycji wygłosowej, w której moglibyśmy stwierdzić występowanie samogłosek nosowych. Mamy tu wyłącznie fonemy ustne, bądź grupy "ɔN". Ponieważ głoska "q" nie ma w wygłosie funkcji diakrytycznej, nie służy do odróż-

niania i oddzielania wyrazów czy ich form, nie możemy uznać jej za samodzielny fonem. W tym stanie rzeczy występujące przed szczelinowymi samogłoskami nosowe "a" oraz "x" ≤ ą nie są samodzielnymi fonemami, lecz wariantami kombinatorycznymi grup $v + N$ przed spółgłoskami szczelinowymi. Istnieje możliwość pojawiania się grup $v + N$ także przed szczelinowymi /somśot, somśyk i inne/.

Przyjmujemy zatem brak w gwarze Draganowej samodzielnych fonemów nosówkowych, skutkiem czego system samogłoskowy, jak już zaznaczyłam, obejmuje następujące fonemy: a, o, ǫ, u, e, y, i. W systemie tym funkcję dystyngtywną spełnia opozycja miejsca artykulacji i opozycja stopnia otwarcia jamy ustnej.

Spółgłoski

System fonemów spółgłoskowych opisywanej gwary w zasadzie równa się systemowi języka ogólnopolskiego. Nie znaczy to jednak, że jest z nim zupełnie identyczny. System spółgłoskowy języka ogólnopolskiego ma następującą postać:

p,	p',	b,	b',	t,	d,	k,	k',	g,	g',	c,	c',
z,	z',	č,	č',	f,	f',	v,	v',	s,	s',	z,	z',
š,	š',	x,	m,	m',	n,	n',	r,	l.			

Należą tutaj jeszcze $\underset{\sim}{i}$, $\underset{\sim}{u}$, warianty niezgłoskotwórcze fonemów i, u, które poprzez te warianty wchodzi do systemu spółgłoskowego, a przez i, u do systemu samogłoskowego. Ostatecznie mamy więc 33 fonemy oraz dwa warianty niezgłoskotwórcze $\underset{\sim}{i}$, $\underset{\sim}{u}$.

Ponieważ jednak nieznaczna część mieszkańców tu-tejszej wsi mazurzy, chociaż niekonsekwentnie, więc ich system

jest uboższy o fonemy $\check{s}$, $\check{z}$, $\check{z}$. Możemy więc przyjąć, że w wymowie mieszkańców tutejszej miejscowości współistnieją równoległe dwa fonologiczne systemy spółgłoskowe: bogatszy, równy w zasadzie systemowi ogólnopolskiemu oraz uboższy o trzy fonemy system osób mazurzących, choćby bardzo niekonsekwentnie.

Funkcję dystynktywną w tym systemie spełniają te same cechy, które funkcjonują w ogólnopolskim systemie spółgłoskowym.

E. A k c e n t

Akcent wyrazowy w gwarze Draganowej jest, tak samo jak w języku literackim, akcentem przytiskowym; polega na wyróżnieniu przedostatniej sylaby przez wzmocnienie siły wydechu. Obserwuje się niewielką różnicę w akcentowaniu wyrazów w opisywanej gwarze i w języku literackim:

1. Paraksytoniczny akcent wyrazowy obejmuje tu zarówno wyrazy rodzime, jak i znane wyrazy obce, np. Afr'yka, Amer'yka, gimnast'yka, muz'yka.
2. W połączeniach zaimka zwrotnego "się" z formami 2.os. l.poj. czasu przeszłego obserwujemy charakterystyczne przesunięcie akcentu na pierwszą sylabę czasownika z intonacją pytającą, np. n'ałodeiśy $\check{y}$ ny, zm'yn $\check{y}$ ueiśy, 'uóeneiśy.
3. Przesunięcie akcentu pod wpływem enklityki "- si", "- sik" notuje się w wyrazach: iak'isi, iak'isik, oeg'osi, kyd'yisik, kyd'yisi.
4. Połączenia przyimków z jednosylabowym rzeczownikiem tworzą zestroje, w których akcent spoczywa na preklityce: b'ez noc,

b'ez las, d'o d'na, d'o dom, roz n'a rok, n'a d'vor, na
d'o d'na, n'a pec, n'a xlyp, b'ez jyn, s'e zor.

5. Paroksytoniczny akcent mają następujące zestawienia : drug' i
res, ōfort'y res, tyz'u'okref, pē'okref, du žis'edna.

III FLEKSJA

System fleksyjny gwary Draganowej na ogół jest
zgodny ze stanem ogólnopolskim. W niektórych wypadkach za-
znaczają się pewne odrębności. Postaram się zwrócić uwagę na
te właśnie odstępstwa.

A. Deklinacja

R z e c z o w n i k i

W deklinacji rzeczowników odnotowujemy charaktery-
styczne przesunięcia rodzaju gramatycznego :

1. Rodzaj męski zamiast żeńskiego mają rzeczowniki : zapór /zapo-
ra do zamykania drzwi wejściowych od wewnątrz/, mork /morga/,
iašomp /jarzębina/, samogon /samogona/.
2. Formę żeńską lub nijaką przyjęły rzeczowniki rodzaju męskiego :
grupa, lytra, šonga /sag drewna/, gonympka /grzyb/, kravotka,
beretka, bula /babeł/, žyňačka /ożenek/, kōsko /kłos/, blōlyny
/ból/, dynatura /denaturać/.
3. Notujemy także liczne zamięszenia pomiędzy deklinacją męską
a nijaką, np. vixžyn /więzienie/, gorōne /gorące/, žrobek /žre-
bie/.

4. Niektóre rzeczowniki mają formę dotąd nie ustabilizowaną, obok : b^hytfa, p^hośfa, p^hotfa, dratfa, spotykamy formy : b^hytef, p^hośef, p^hotef, dratef, które występują jako formy oboczne.

Rzeczowniki męskie

Liczba pojedyncza

Końcówki mianownika zgadzają się z końcówkami z języka literackiego.

Dopełniacz podobnie jak w języku ogólnopolskim ma końcówki : - a, - u. Charakteryzuje się jednak szerszym zasięgiem końcówki - a : v^hosa, dyśca, pap^hýra, rovera, do la.sa, ze sto^hna, bagneta.

Celownik cechuje częstsze niż w języku literackim użycie końcówki - ovi : bratovi, k^hsynzovi, psovi, panovi, uoi^hcovi. Obok tych form funkcjonują też jako oboczne : bratu, k^hsynzu, psu, pannu, uoi^hcu.

Zjawisko większego upowszechnienia końcówki - ovi tłumaczymy jej większą wyrazistością, gdyż występuje ona wyłącznie w celowniku, podczas gdy końcówka - u jest wielofunkcyjna /posiada ją także dopełniacz i miejscownik/.

W narzędniku w miejsce końcówki - em panuje powszechnie - ym, np. p^hotym, sadym, xlebym.

Końcówki w bierniku i miejscowniku zgodne są ze stanem w dialekcie kulturalnym.

W imionach męskich w funkcji wołacza występuje mianownik : Staśo !, W^huajo ! /Staśo, x^hloj, jesó/ albo : Staśek !,

Vuadek ! /Vuadek, jes p̃louożyu kłose ?/.

Nie obserwuje się natomiast zjawiska przejścia form wołacza do mianownika, mamy więc : p̃yśou Vuajo; Iaso p̃yñoŋ yłody. Jest to odstępstwo od cechy małopolskiej, którą potwierdza J. Zaleski w swoim artykule. 35/

Liczba mnoga

W mianowniku rodzaj męskoosobowy jest słabo wykształcony, stąd żywe wahania w rodzaju : dobre sōmsady, dōxtory ñiŋ ñy p̃łomogny. Zatem w mianowniku l.mn. rzeczowników męskoosobowych przeważa końcówka - y, charakterystyczna nie tylko dla nieosobowych : stogy, p̃łoty, ale i dla osobowych : syny, Amerykany. Należy tu zwrócić też uwagę na końcówkę - y ≤ ē, np. ćeśly, g̃łōśy, kamyńy, nalućyćoly.

Czasem używa się w rodzaju męskoosobowym końcówki - i : p̃łoloki, kłozoki, bydoki, robotniki.

Sporadycznie pojawia się końcówka - ovj, bardzo rzadko mamy : anouovj, op̃łostouovj, uoļcovj.

Mianownik rzeczowników rodzaju męskiego zakończonych na - a, w omawianej gwarze kończy się na - o : k̃s̃yžo, s̃faco, brao i przez analogię mamy : voļco, miñistraco, muzykaco, a niekiedy : sfaty, miñistranty, muzykanty.

Zachowała się też końcówka - a : fundamynta, pulsa, prezyñta, kłolca, kursa, gr̃onta, egzamina, košta, numera. Końcówka ta występuje w opisywanej gwarze w wyrazach głównie zapożyczonych.

Dopełniacz odznacza się szerokim upowszechnieniem końcówki - of. Mamy więc nie tylko : panof, kłepof, ale i :

35. J. Zaleski, Wołacz w funkcji mianownika w imionach męskich i rzeczownikach pospolitych, /w : / Język Polski XXXIX, Kraków 1959, s.32 - 50.

nożef, kamynof, końof.

Celownik i biernik prezentują stan jak w języku ogólnopolskim.

W narzędniku panuje końcówka - ami : płotami, sadami. Wkroczyła ona również do tych rzeczowników, które w języku literackim mają końcówkę - mi, np. kłopotami, piśmionkami.

Wołaacz równy jest mianownikowi.

Rzeczowniki żeńskie

Liczba pojedyncza

Mianownik ma końcówkę - a : sarna, kłosa, noga, ryjka, śłyca, dusa. Pojawia się ona również u tych rzeczowników, które w języku literackim kończą się na spółgłoskę : myśa, fśa, płotfa, płesfa, xorongva.

Występuje tu też końcówka - e, pochodząca z "a" ściśniętego : vybešo, mšo, relo, volo, vylifo, procesyio, lyliio. Przy czym jednak obok form na - iio, - yio używa się również form skróconych : parafii, plybańii, stacyi, procesyi, pħoliceyi. Zakończenie - ńa przechodzi w - ńo : śóyrńo, kuxńo, kuńńo, latarnńo, stajńo, studńo.

Słyszy się nieraz te same rzeczowniki na - a : litania, procesia, studia, mśa. Rzeczowniki te pojawiają się w mowie dzieci i młodzieży, co jest zapewne wynikiem wpływu języka literackiego.

Dopełniacz podobnie jak w języku literackim po twarzach twardych ma końcówkę - y, po miękkich - i : xoupy, għovy, kury, kħośóí.

W tematach na spółgłoskę miękką lub funkcjonalnie miękką występuje końcówka - y : do studny, ze stajny, do uryjely, na żymy. Kończówka - e zachowuje się tylko w wyrażeniu "do píváice". Kończówka ta właściwa niegdyś rzeczownikom miękko tematowym, już w XVIII w. zaczęła ustępować końcówce - y// - i, przeniesionej z dopełniacza rzeczowników żeńskich spółgłoskowych.^{36/} W gwarach zachowała się m.in. w Małopolsce południowo-zachodniej,^{37/} ale na interesującym mnie terenie występuje, jak już wspominałam, tylko w jednym przykładzie "do píváice".

W celowniku nie notuje się różnic w porównaniu z językiem literackim.

Biernik ma końcówkę - e : babe, krove, dešvke. Charakteryzuje się też końcówką - q, wymawianą jako - om : te rolom, te včom, na výčom, na mčom, te plybańom, na výliom, te procesiom. Utrzymała się ona dzisiaj tylko w niewielu wyrażach, których temat kończy się na spółgłoskę miękką lub funkcjonalnie miękką. Kończówka ta pozostaje w ścisłej łączności z końcówką mianownika l.poj. i występuje tylko wtedy, gdy kończy się on na - a ˆ o lub na - iia, - yia ˆ - iio, - yio.

W języku ogólnopolskim końcówkę - q w bierniku ma tylko jeden rzeczownik "pani" - panią.^{38/} Forma ta w naszej gwarze brzmi "pańom", zapewne przez analogię do rzeczowników : rolom, včom, które w języku staropolskim również miały w bierniku l.poj. koń-

36. Por. Z. Klemensiewicz, Historia języka polskiego, Warszawa 1974, s. 613.

37. S. Urbańczyk, op.cit., s. 45.

38. S. Szeber, Gramatyka języka polskiego, Warszawa 1963, s. 204.

Rzeczowniki zakończone na spółgłoskę mają biernik równy mianownikowi : k^uośó, noo.

Narzędnik przybiera końcówkę - om < a : k^yśóskom, drog^yom, d^yusom, ż^ynom, nogom. Wobec panującej wymowy wygłosowego - a jak - om, musimy ją uznać za produkt procesu fonetycznego, a nie za wynik upodobnienia do form narzędnika rodzaju męskiego i nijakiego.

Wołacz na końcówkę - o, np. k^ułozo, d^uso, k^uro. Imiona żeńskie mają w funkcji wołacza mianownik : łag^yńska, p^uóć k^uaf /ohodź tu/, Xelka, n^y na^yryeł śy z n^ym /nie dokuczasz mu/. Imiona zdrobniałe często przybierają w wołaczu formę : łag^yśó ! Xel^uśó ! Maryśó ! /łag^yśó, p^ynyśó śyśke z kum^ułery/.
Liczba mnoga

W mianowniku, bierniku i wołaczu występują końcówki zgodnie z językiem ogólnopolskim; po tematach twardych - y, które po spółgłoskach k, g przechodzi w - i, a po tematach miękkich lub funkcjonalnie miękkich pojawia się - e, np. g^uowy, v^uody, xoupy, legi /duże łaski/, sukynki; d^use, rynee, śfiyee, m^use, vycene. Czasem "e" po miękkiej przechodzi w "y": g^uospodyny, pa^yy, śfi^yy.

Rzeczowniki zakończone na spółgłoskę mają końcówki : - i, - y, - e : k^uośóí, z^ycy, f^uó.

Dopełniacz na często końcówkę - of, przeniesioną z deklinacji męskiej : śmⁱief /śmij/, myś^uof, bab^uof, kł^uosk^uof, varg^uł^uof. Końcówka - of jest wypierana wpływem języka literackiego na rzecz - i /- y/ lub końcówki zerowej : nooy, c^uer^uóś^uí, ro^uo.

W pozostałych przypadkach stan na ogół zgodny jest z językiem literackim.

W odmianie rzeczownika "ręka" nastąpiło wyrównanie form l.mn. według formy mianownika i stąd mamy :

l.poj.	l.mn.
M. ryńka	rynco
D. ryńki	ryncó, ryncóř
C. ryńce	ryncóm
B. ryńke	rynco
N. ryńkon	ryncami
Mc. o ryńce	o ryncach
W. ryńko !	rynco !

Formy te trzymają się bardzo silnie, trafiają się nawet w wymowie ludzi wykształconych.

Rzeczowniki nijakie

Liczba pojedyncza

Mianownik, biernik, wołacz posiadają końcówki :

- y, - e, - o.

Rzeczowniki z końcówką - y to te, w których w języku literackim jest - e, a miały zakończenie - **ejē* > - *ejy* :
vesely, zdrowy, kosańy, śnodańy, zopolyny.

Końcówką - y zawierają też rzeczowniki z tematem w - **t* oraz **n* : śely, łimý, ramý. Z czasem - y opanowało nawet część tych rzeczowników, gdzie "e" nie pochodzi ze ściągnięcia, np. pľoly, pľouudny, žyćy.

Po spółgłoskach funkcyjonalnie miękkich obowiązuje - e < **je* :
serce, zbl̃ože, kurče.

Końcówkę - o posiadają rzeczowniki : uokno, łapko, źobro, łalołalo.

Dopełniaacz rzeczowników na * - 4je ma końcówkę - ośa: veselo, zdrowo, kozano, śnodaño, zopolyno.

W innych rzeczownikach zaznacza się końcówka - a : płola, pouudna, łylyńca, kurčyńca, łala, źobra.

W celowniku oprócz końcówki - u często mamy - ovi: uoku, płolu, źobru, sercu; łylyńcovi, prósnyńcovi, veselovi.

W narzędniku w miejsce końcówki - em weszła końcówka - ym : śfyntym, błogactym, uokym, sercym.

Liczba mnoga

Końcówka - a jest wykładnikiem mianownika, biernika i wołacza, czyli tak jak w języku ogólnopolskim, np. zbłōża, uokna, vyrka, łapka, vesela, łylynta.

W dopełniaczu podobnie jak w języku ogólnopolskim występuje końcówka zerowa : płol, śfynt, prósnt. Niekiedy pojawia się męska końcówka - of : plecof, antof, gnozdof, uocof. W pozostałych przypadkach stan przeważnie zgodny jest z językiem literackim, oczywiście z drobnymi fonetycznymi odmiankami, np. śfyntom, łylyntom.

Przymiotniki

Liczba pojedyncza

W odmianie przymiotników możemy zaobserwować niewiele różnic w porównaniu ze stanem w języku literackim.

Końcówkę - o posiadają rzeczowniki : uokno, łapko, zobro, łalo^ołalo.

Dopełniacz rzeczowników na * - ęe ma końcówkę - o^oa : veselo, zdrowo, kozo^o, śno^oda^o, zopolyno.

W innych rzeczownikach zaznacza się końcówka - a : p^ołola, pouud^oła, łylyń^oca, kur^ocyń^oca, łala, zobra.

W celowniku oprócz końcówki - u często mamy - ovi : uoku, p^ołolu, zobru, sereu; łylyń^ocovi, pr^ośyń^ocovi, veselovi.

W narzędniku w miejsce końcówki - em weszła końcówka - ym : śfyntym, błogaetfym, ukym, sercym.

Liczba mnoga

Końcówka - a jest wykładnikiem mianownika, biernika i wołacza, czyli tak jak w języku ogólnopolskim, np. zb^oł^oża, ukna, vyrka, łapka, vesela, łylynta.

W dopełniaczu podobnie jak w języku ogólnopolskim występuje końcówka zerowa : p^ołol, śfynt, pr^ośent. Niekiedy pojawia się męska końcówka - of : plecof, antof, gnozdof, uocof. W pozostałych przypadkach stan przeważnie zgodny jest z językiem literackim, oczywiście z drobnymi fonetycznymi odmiankami, np. śfyntom, zrybyntom.

Przymiotniki

Liczba pojedyncza

W odmianie przymiotników możemy zaobserwować niewiele różnic w porównaniu ze stanem w języku literackim.

Oto przykład odmiany :

r. m.	r. ż.	r. n.
M. dobry chłop	dobro baba	dobro żecko
D. dobrego chłop	dobry baby	dobrego żecka
C. dobrymu chłopu	dobry baby	dobrymu żecku
B. dobrego chłop	dobrom babe	dobro żecko
N. dobrym chłopym	dobrom babom	dobrym żeckym
Me.o dobrym chłopcy	dobry baby	dobrym żecku
W. dobry chłopcy !	dobro babe !	dobro żecko !

Mianownik rodzaju męskiego i nijakiego jest zgodny z językiem ogólnopolskim.

W rodzaju żeńskim przymiotniki w mianowniku kończą się na - o : dobro, tańo, zno, mańo, guńo, wólgo, pólno. Końcówka - o powstała jako wynik rozwoju "a" ścięzionego, które pochodzi z "ā" /długiego/, otrzymanego z kontrakcji grupy - aja /dobraja > dobrā/. Ta końcówka panuje również w wołaczu. Końcówkę - o w mianowniku posiadają też nazwiska żeńskie na - ska, - ina, - yna : Iaśvymeko, Solyisko, Płorymbino, Skśyńćino, Fruźyno, Muśyno.

Dopełniacz rodzaju męskiego i nijakiego równa się językowi ogólnopolskiemu.

Dla dopełniacza, celownika i miejscownika rodzaju żeńskiego charakterystyczna jest końcówka - y, - i < oī, np. dobry baby, mańy Zośki, guymbłoki Źyki.

Celownik przymiotników męskich i nijakich przybiera końcówkę - ymś dobrymu chłopu, dobrymu żecku.

Cofa się ona jednak coraz bardziej pod naciskiem literackiej końcówki - emu.

Biernik rzeczowników męskich żywotnych równy jest dopełniaczowi, np. uadnego końa, a w rzeczownikach nieżywotnych biernik równa się mianownikowi, np. wysoki stou.

W rodzaju nijakim biernik pokrywa się z mianownikiem.

W bierniku rodzaju żeńskiego występuje rozszczepienie nosówki "q" : dobrom babe, biouom bluske, uadnom sukynke.

Narzędnik i miejscownik rodzaju męskiego i nijakiego zgadza się z językiem literackim, posiada końcówkę - ym. Natomiast narzędnik rodzaju żeńskiego ma końcówkę - om < q /jak biernik/ : głoronom vodom.

Liczba mnoga

r. m.	r. ż.	r. n.
M. <u>dobre</u> <u>xłopy</u>	<u>dobre</u> <u>babe</u>	<u>dobre</u> <u>żeći</u>
D. <u>dobryx</u> <u>xłopof</u>	<u>dobryx</u> <u>bop</u> <u>babof</u>	<u>dobryx</u> <u>żeći</u>
C. <u>dobrym</u> <u>xłopom</u>	<u>dobrym</u> <u>babom</u>	<u>dobrym</u> <u>żećom</u>
B. <u>dobryx</u> <u>xłopof</u>	<u>dobre</u> <u>baby</u>	<u>dobre</u> <u>żeći</u>
N. <u>dobrymi</u> <u>xłopami</u>	<u>dobrymi</u> <u>babami</u>	<u>dobrymi</u> <u>życami</u>
Me. o <u>dobryx</u> <u>xłopax</u>	<u>dobryx</u> <u>babax</u>	<u>dobryx</u> <u>żećax</u>
W. <u>dobre</u> <u>xłopy</u> !	<u>dobre</u> <u>baby</u> !	<u>dobre</u> <u>żeći</u> !

W zakresie form l.mn. przymiotników notujemy tylko jedną postać końcówki mianownika : dobre xłopy, baby, żeći. Istniejący w języku literackim rozkład końcówek mianownika l.mn. :
 - e dla przymiotników przy rzeczowniku niemęskoosobowym oraz
 - i|| - y przy rzeczowniku męskoosobowym nie znajduje tu odbi-

cia. Podobnie jak w odmianie rzeczowników tak i w odmianie przymiotników kategoria znaczeniowa męskoosobowości nie jest formalnie wyodrębniona. Ujednolicenie form w tym przypadku należy traktować jako przejaw naturalnej w języku tendencji do uproszczenia systemu. Gwary wyprzedzają nieraz w tym względzie język literacki jako bardziej oporny na wszelkie innowacje.

Formy pozostałych przypadków zgadzają się z językiem literackim.

Stopniowanie przymiotników

Stopień wyższy przymiotników tworzy się podobnie jak w języku ogólnopolskim. Niekiedy jednak następuje pomieszanie przyrostków - *šy*, - *ešy* i obok form : *staršy*, *uadniešy* występuje "*staršešy*".

Stopień najwyższy urabia się przy pomocy przedrostka *noš* - : *nošlešy*, *noštašy*, *nošvyšy*.

Częstym zjawiskiem jest oddawanie stopnia wyższego, a niekiedy i najwyższego przy pomocy przysłówka "*barši*" : *barši šlotki*, *barši šmelšy*.

Przy tym zwróć jeszcze uwagę na stopniowanie przysłówków. W stopniu wyższym przybierają one formanty - *i* - *y* : *lepi*, *dovni*, *gymbi*, *taši*, *šimši*, *glošy*, *dušy* /*dłużej*/.

Formanty te stanowią wynik procesu fonetycznego i powstanie ich wiąże się z "e" ściągniętym. Ale, co warto zauważyć, podobnie jak w odmianie przymiotników żeńskich, rozkład kontynuantów "e" jest literacki - *i* po miękkiej, - *y* po twardej lub funkcjonalnie miękkiej. Stanowi to odstępstwo od stwierdzonej poprzednio zasady

przechodzenia w tutejszej gwarze każdego "e" ścieśnionego w "y", niezależnie od jakości poprzedzającej spółgłoski.

Z a i m k i

a/ osobowe

Odmiana zaimeków osobowych przedstawia się następująco:

M. <u>io</u>	ty
D. <u>me</u> , <u>mnie</u>	óy, <u>śeby</u>
C. <u>mi</u> , <u>mnie</u>	óí, <u>toby</u>
B. <u>me</u> , <u>mnie</u>	óy, <u>śeby</u>
N. <u>nom</u>	<u>tobom</u>
Mo. <u>uo</u> <u>mny</u>	<u>toby</u>

Formy skrócone w opisywanej gwarze są używane częściej niż dłuższe. Użycie tych form możliwe jest nawet na początku zdania: Me to nie ny uopxuoží.

W lmn. powyższych zaimeków nie ma innych różnic w zestawieniu z językiem literackim jak występowanie "o" ścieśnionego, np. nom, vom.

Zaimek "on" ma formy poprzedzone labializacją :

uon, uona, uono, uoni, uony.

Odmienia się tak :

Liczba pojedyncza

M. <u>uon</u> , <u>uono</u>	<u>uona</u>
D. <u>uonego</u> , <u>iego</u> , <u>nego</u> , <u>go</u>	<u>uony</u> , <u>iyi</u> , <u>ii</u> , /do/ <u>ai</u>
C. <u>uonymu</u> , <u>iyumu</u> , <u>nyumu</u> , <u>mu</u>	<u>uony</u> , <u>iyi</u> , <u>ii</u>
B. = D.	<u>uonóm</u> / <u>uono</u> /, <u>iom</u> , <u>uom</u>

N. uonym, nym

uonom, nom

Mc. uo uonym, nym

uony, ni

Liczba mnoga

r. męskoos.

r. niemęskoos.

M. uoni

uony

D. uon^yx, nyx, nyx

C. uon^ym, nym, nym

B. = D.

N. uon^ymi, nymi

Mc. uo uon^yx, nyx

W l.mn. powyższych zaimków bardzo rzadko rozróżnia się rodzaj męskoosobowy i niemęskoosobowy. Rodzaju męskoosobowego używa się przeważnie jako pluralis maiestaticus.

b/ zaimek zwrotny

D. soby, sy

C. soby, se

B. soby, sy

N. sobom

Mc. uo soby

Całownik zaimka zwrotnego "soby" przybiera w pozycji enklitycznej brzmienie "se" : te dvě mamy goda^lem se s^fatove, uumy^l se nogi.

c/ dzierżawczo

L.poj.

M. tfoi, tfoio, tfoiy
D. tfoiego, tfoii, tfoiego
C. tfoiymu, tfoii, tfoiymu
B. tfoiego, tfoiom, tfoiy
N. tfoiym, tfoiom, tfoiym
Mc. uo tfoiym, tfoii, tfoiym

l.mn.

tfoiy, naśe
tfoiyx, naśyx
tfoiym, naśym
tfoiy, naśe
tfoiymi, naśymi
tfoiyx, naśyx

W mianowniku l.poj. rodzaju żeńskiego występuje ścieśnienie : tfoio mama, naśe bapka, vaśe-puolx.

W l.mn. często nie różni się kategorii męskoosobowej, jest więc : naśe xopoki, naśe żyfocynta.

Męskoosobowa forma mianownika "naśi" występuje :

- w znaczeniu l.poj., gdy mówi się o kimś trzecim godnym szacunku, np. naśi żadek, naśi mamuśa,
- w znaczeniu rzeczownikowym, jako człon wyrażenia eliptycznego z domyślnym znaczeniem /nasza rodzina, domownicy/, np.

naśi byli na iarmaku, vaśi v doma ?. Tendencja ta jest tak silna, że przenika nawet do języka wykształconych tutejszych autochtonów.

Formy ściągnięte typu : mego, trego, sfego pojawiają się nader rzadko, w kontekstach różnych skostniałych zwrotów, jak np. w zakleciu "iag Boga mego" /jak Boga Kocham/.

d/ wskazujące

L.poj.

M. tyn, ta, to

L.mn.

te, oi

D. teglo,	ty,	teglo	tyx
C. tymu,	ty,	tymu	tym
B. teglo,	tóm, te,	tó	tyx, te
N. tym,	tóm,	tym	tymi
Mo. uó	tym, ty,	tym	tyx

Dopełniacz, celownik i miejscownik l. poj. rodzaju żeńskiego mają formę "ty" & tej : *ny vylyvej ty vľody, pšypoš sy ty robľoćy, ny godej iuš tyľo uo ty Zoľsa.*

W l.mn. przeważa kategoria niemęskoosobowa : *te robľotniki, te xľopy*, ale słyszemy też formy męskoosobowe : *ći robľotnicy, ći xľopi.*

Według powyższego wzoru odmieniają się zaimki : *taki, tantyn, tyli.*

o/ pytajne i względne

M. kto	oo
D. kľogo	šegľo
C. kľomu	šymu
B. kľogo	oo
N. kľym	šym
Mo. uo kľym	šym

Zaimki : *iaki, xtory, šyi* odmieniają się tak jak przymiotniki.

f/ nieokreślone

Charakterystyczny przyrostek mają zaimki nieokreślone : *cośik /coś/, ktośik /ktoś/, čyśik /czyjś/, kľogośik /kogoś/* oraz zaimki przysłówkowe : *gdeśik /gdzieś/, skoneśik*

/skądś/, jakośik /jakoś/. Wśród różnych form zaimków nieokreślonych na specjalną uwagę, ze względu na osobliwą budowę, zasługują takie formy, jak : z ni s kim /z nikim/, ni do czego /do niczego/, ni za co /za nic/, ni do kogo /do nikogo/. W formach tych zaświadczony jest staropolski zwyczaj umieszczania przedzaimka na pierwszym miejscu wyrażenia.

W znaczeniu zaimków nieokreślonych występują : xtobonś, błonśto, oobonś, jakibonś, xtorybonś, nixt, žodyn, koždy, žinakszy, nixtory.

L i c z e b n i k i

R. m. i nijaki	R.ż.
M. dva	dve
D. dvox	dvox
C. dvom	dvom
B. dvox, dva	dve
N. dvoma	dvoma
Me. <u>uo</u> dvox	dvox

W odmianie liczebnika "dwa" mamy w mianowniku formy : dva - dve. Forma "dva" obsługuje rodzaj męskoosobowy, męskorzeczowy i nijaki : dva xłopy, dva stopy, dva ja. Forma "dve" występuje w rodzaju żeńskim : dve baby, dve krovy, dve kłopy, śana.

Forma "dwaj" nie jest gwarze znana zupełnie.

Dopełniacz i celownik cechuje się tylko formą dłuższą : dvox grozy, dvox kasyzy, dvom vłożom, dvom uoknom, dvom głospodyom.

W narzędniku panuje końcówka - oma, która jest wspólna wszystkim rodzajom : dvōma xłopami, dvōma kłobýtami, dvōma uoknami.

Liezebniki : oba, obydwā cechuje proteza labialna : uoba my se uoba. Labializację przybierają również liezebniki zbiorowe : dvuoiy, ōřuorō. Występują one wyłącznie w mianowniku, np. dvuoiy řeśi, ale : dvom řeśom.

Liezebnik "entery" brami "štyry" obok "otyry". Ma następującą odmianę : štyry, štyrex, štyrem, štyrex, štyroma, štyrex.

Także inne liezebniki różni od ich literackich odpowiedników postać tematu : řydynosto głořina, dvonosty rok, uořymnosty ros, dwařśca řyoty.

Starą odziedziczoną formę dopełniacza z końcówką - i spotyka się jeszcze, ale stosunkowo rzadko : řeśi xłopa, także w celowniku : řyńi luřom.

W tych przypadkach szerzy się coraz bardziej końcówka - u, rugująca dawne, rzeczownikowe - i, np. ři mōu řeře řyńu rokeř.

W liezebnikach ułamkowych : pu, putora, puřśeća, puřforta, pupynta, puřōsta, puřōdma, puřivynta zaszła redukcja grupy "uř" > u. Liezebniki te są z pochodzenia wyrazami złożonymi z nieodmiennej części "pōř" i położonych w dopełniaczu liezebników porządkowych odpowiedniego rodzaju, np. puřōdma kłoreca, puřōdny stōřki.

Liezebniki : pu, putora, puřśeća, puřforta itd. form przypadkowych nie urabiają, mają natomiast formy rodzajów, np. putora roku, putory głořiny, puřśeća tyřōna, puřśeći stōřki.

Miejsce nieokreślonego liczebnika "kilka" zajmuje "kela" lub "pore" : siot kela grusę i zańon go bñely bñux, iuñem ci pore razy uo tym godana.

Składniowo ciekawe są wyrażenia : dwaśća iedyn tyścio, ośyżesći iedyn numer /trzydzieści jeden numerów/.

B. KONIUGACJA

Formy koniugacyjne w gwarze Draganowej nie odbiegają zasadniczo od wzorów ogólnopolskich. Różnice, które się dadzą zauważyć, wynikają przeważnie z nieco innego systemu głosowego gwary.

W gwarze zachowały się trzy czasy.

Czas teraźniejszy

Liczba pojedyncza

1. os. ma końcówki : - e ≤ - e lub - om ≤ - am, np. iō piśe, ħumē, nese, cōngne, ōyōm, zbyrōm.

2. os. posiada końcówki : - eš, - yš, - iš : ty piśeš, suyšyš, vižiš /jak w języku ogólnopolskim/.

Są też końcówki : - yš ≤ - eš oraz - eš ≤ - aš : ty nesyš, ħmyš, cōngyš, ōytoš, zbyroš.

W 3. os. czasowniki koniugacji - e - eš, - e - iš /- yš/ oprócz końcówek ogólnopolskich mają końcówkę - y ≤ ē, np. uōn ħumy, rōzumy.

U czasowników koniugacji - am - aš występuje przejście "a" w "e" : ōyto, zbyro.

Liczba mnoga

1.os. cechuje się końcówkami : - ymy & - amy, - omy & - omy :
my pīymy, pīšymy, ħumymy, ōytomy, zbyromy.

Nigdy nie pojawiają się końcówki - ma czy - va, które charakteryzują inne gwary.

Warto zwrócić uwagę na występujące w obrębie 1.os. l.mn. wyrównanie morfologiczne w obrębie tematu, który upodabnia się do tematu 1.os.l.poj. :

vīg-o; vīg-ymy.

ħes-o; ħes-ymy.

śez-o; śez-ymy.

bēr-o; bē-ymy.

Najczęściej zachodzą one w czasownikach koniugacji - q - ʕsz oraz - q - ʕsz. Wyrównaniu podlega nie tylko spółgłoska, ale także i samogłoska tematowa.

W 2.os. występują końcówki : - ocy, - iocy & - ocy oraz - ocy & - ocy : pīocy, pīšocy, ħumīcy, rozumīcy, ōtyocy, zbyrocy.

3.os. na miejscu ogólnopolskiej końcówki - q ma - ōn : pīōn, pīšōn, syyšōn, vīgōn, ħumōn. Jest to zjawisko fonetyczne.

W niektórych czasownikach w formach czasu teraźniejszego zaznacza się brak oboczności spowodowanych przegłosen, znanych z języka literackiego : ħese, bēre, pleto, vēze. Dotyczy to szczególnie koniugacji - q - ʕsz.

Tryb rozkazujący

W 2.os. l.poj. czasowniki koniugacji - am - aʕz mają wygłos - eī & aī, a w 3.os. zawsze - o & - a, np.

dei - n̄yx do, kš̄onteĭ ťy - n̄yx ťy kš̄onto, suxeĭ - n̄yx suxo.

Zakończenia te, jak się przynajmniej wydaje, stanowią produkt procesu fonetycznego, a mianowicie zwężenie samogłoski "a" przed spółgłoskami średniojęzykowymi, w tym przypadku przed jota. Analogicznie jest w koniugacji - ę - esz - : vylyĭ, vyĭ /wiej/, uogŷyĭcy ťy, śmyĭcy ťy s tegŷo.

Tryb przypuszczający

W trybie przypuszczającym enklityczne - bym może pojawiać się w różnych pozycjach. Przeważa typ : ie bym co ziot - my by my co ziēdli.

Aorystyczne - byx ani tym bardziej jego odmiana - byk, nie jest zupełnie znana w tutejszej gwarze.

Czas przeszły

Liczba pojedyncza

W zakresie form liczby pojedynczej zwraca uwagę istnienie w 1. os. form obocznych ze słowem posiłkowym lub też bez niego : brouem, ťeŷouem obok : ie n̄e brou, ie ťeŷou spŷokoĭny. Ten drugi typ składający się z zaimka osobowego oraz dawnego imiesłowu przeszłego czynnego drugiego jest jeszcze wciąż bardzo żywy, co można obserwować w wymowie dzieci szkolnych. Sprzyja temu znaczna ruchomość końcówki - em, która może łączyć się z poprzedzającym wyrazem, np. iagem ziot, keŷym tam pŷyŷou, fŷoraem byu, ziom viŷou, nydobŷem spaua.

W 2. os. l. poj. końcówka - eŝ utrzymuje się zawsze, choć ruchomość jej jest znacznie osłabiona : poĭodeĭ so, uoŷouaĭ ťy, viŷoueŝ go, to tyŝ tam leŷou.

W formach 3. os. rodzaju męskiego końcówka "u" po spółgłosce nie jest wymawiana : plót, łumar, vós, nós, šet. Ta postać jest z kolei podstawą do tworzenia pozostałych form liczby pojedynczej : plódem - plódeš, vózem - vózeš, nózem - nózeš. Mają one ścisłeśnienie samogłoski tematowej, którego nie ma w języku literackim.

W rodzaju żeńskim i nijakim w czasownikach z przyrostkiem - ną - typu : krzyknąć, ciągnąć pojawiają się formy bez przyrostka, czasem także w rozkazniku : cónguo, - cónguo - cónk, kšykua - kšykuo, ale : kšykniyi, pxua - pxuo, ale : pxniyi.

Liczba mnoga

Końcówki w czasie przeszłym są ruchome, podobnie jak w l. poj. : my byli - vyšóy byli
 my nošili - vyšóy nošili
 my vižauy - vyšóy vižauy
 my šyžauy - vyšóy šyžauy
 obok : byliimy, nošiliimy, vižauyimy, šyžauyimy
 i bardzo rzadko : bylišóy, nošilišóy.

Formy typu : byliimy, nošiliimy pochodzą według Nitscha z "bylišmy," "nošilišmy". "Formy te genetycznie nie są chyba formami analitycznymi, tj. łączącymi znimek osobowy z imiesłowem przeszłym; powstały one raczej fonetycznie przez zatrata słabego przedspółgłoskowego - x". 39/ Formy tego typu występują na Śląsku, w Wielkopolsce i w Małopolsce. Można przypuszczać, że obszary te miały formy czasu przeszłego z końcówką

39. K. Nitsch, op.cit., s. 57.

formowaną pod wpływem aczystych "byx", "byxon", tylko form tych nie utraciły ze względu na słabą artykulację "x".^{40/}

Młodsze pokolenie rozróżnia rodzaj męskoosobowy i niemęskoosobowy, np. żyfōynta kłopały śimieki, a kłopoki włożili do dom. Ale obserwuje się też zjawisko utożsamiania form męskich i żeńskich, np. muzykanty grały, żyfki xulały. Form męskoosobowych używa się, mówiąc o ludziach szanowanych, w starszym wieku : mamuśa pŷyli, tatuś godali, pŷorymbino byli.

Na uwagę zasługują te czasowniki, które mają w czasie przeszłym zakończenie - ał. W opisywanej gwarze przybierają one następujące postacie :

- z "a" /ściśnionego/ we wszystkich formach czasu przeszłego, np. śmou - śmoua - śmouo - śmoli,
- z "a" tylko w 3.os. l.poj. rodzaju męskiego z wymianą 'a//a' : śejou - śyjauna - śyjaouo, suyŷou - suyŷauna - suyŷeli,
- z "a" również tylko w 3.os. l.poj. rodzaju męskiego, ale z wymianą a//a : grou - grauna - grauo - grali.

Czas przyszły złożony

Czas ten nie wykazuje w zasadzie znaczących odstępstw od stanu języka literackiego. Może tylko częściej używa się form bezokolicznika w rodzaju żeńskim i nijakim : beżyŷ viżyó, beżyŷ paśó, beży godaś, beży lekeś.

40. Por. K.Dejna, op.cit., s. 232.

Formy te informują, że podmiotem wypowiedzenia jest rzeczownik rodzaju żeńskiego lub nijakiego.

Imiesłowy

W omawianej gwarze bardzo rzadko funkcjonuje imiesłów przymiotnikowy czynny na - aoy; prawie w ogóle nie używa się tej formy w odniesieniu do osób, a niekiedy tylko na zastosowanie w odniesieniu do rzeczy lub zwierząt : skšypónce žvi, gžotuionce šy žimník, dymónce péc, ryčónce bydu, tajónce šnyk.

Imiesłów przymiotnikowy bierny ma takie formy jak w języku ogólnopolskim : zróbónce pudeuko, žumyto miska, žlorany zagon. Odmienne od języka ogólnopolskiego są formy : zgaity, žumarty, zespany, zymdlony, zdymany.

Użycie imiesłowu przysłówkowego współczesnego na - aš jest ograniczone do takich form, jak : na šyzóněku || na šyzóněku, na lyžóněku || na lyžóněku, na špóněku || na špóněku, na klynčóněku || na klynčóněku.

Nie używany jest w gwarze imiesłów przysłówkowy uprzedni na - wszy, - řszy.

Bezokolicznik

Literackie zakończenie bezokolicznika - iwać, - ywać bywa często zastępowane przez - ować :
wylatywać - vylatovać - vylatovu
wylegiwać - vylygřlovać - vylygřlovu
wymachiwać - vymaxřlovać - vymaxřlovu
pokazywać - překazovać - překazovu.

R ó ż n e f o r m y o s o b l i w e

1. Literackim formom : weś, niech weźmie, weźmy, weźcie, niech wezmą odpowiadają w gwarze formy : viś, nyx viśny, viścy, nyx viśnom. Na wymowę taką mają wpływ przede wszystkim czynniki natury fonetycznej.
2. Słowo posiłkowe "jestem" przybiera często formy : io ies, tyż ies, uon ies, my som || sō.my, vyšcy som || sōmescy, uonī som.
3. Czasownik "pójde" ma często postać "pude" i odmienia się : pude, pużyś, puży, pużymy, pużeśy, pudom; zaś "przyjde" brzmi jako "pýde" z odmianą jak poprzednia. Rozkazniki od : pude, pýde mają postać : pōc, pýc, np. pōc zaf /chodź tu/, pýc płotym /przyjdź później/.
4. W bezokolicznikach niektórych czasowników notujemy dołączenie samogłoski tematowej : gúyśc, nyśc, lyc, uoblyc, pýc.
5. Czasowniki : plēc, mleć mają formy : plývun, plývina, plýve, plýviś, vyplyvōny; mēlo, melyś, mely, myu, myuna, zmylōne.
6. Czasowniki typu : krzyknąć, ciągnąć występują bez cząstki - nę w czasie przeszłym i - nij w rozkazniku : čongua, kšykua, cofua, zuka, miguō, poluo; čōnk, cof, roś /zdrowo roś/
7. Czasownik "iśc" w l.poj. czasu przeszłego ma odmianę identyczną z czasownikiem "mleć" : šouem, šoues, šou, ale w l.mn. odmienia się inaczej : šlīmy, šlīścy, šli. Taką samą odmianę mają pochodne od "iśc" : pōjšc, wyšc, prajjšc, odejšc : pešou, vyšou, pýšou, uodešou.
8. Czasownik "grabić" ma postać "grobać" i odmienia się następująco : grobe, grobyś, groby, grobymy, grobeśy, grobom.

Formy 1. i 2. os. l. poj. czasu teraźniejszego czasownika "grobać" oznaczają przejście do I koniugacji.

9. Nietypowe jest brzmienie czasownika "spojrzeć" i jego rozkaznika: spojźreć - spojźryj.

10. Ocalały w gwarze archaiczne formy: lyngę, lyžęš.

11. Ściągnięciu ulegają formy czasu teraźniejszego czasowników: zdroży /zdrożeje/, staży się /starzeje się/, stwardny /stwardnieje/, gęsną /gęstnieje/, odmłodni /odmłodnieje/, pyną /pęcnieje/.

U w a g i k o Ń c o w e o f l e k s j i

Opracowanie fleksji gwary pozwoliło wyłowić formy stare, które wyszły już z języka ogólnopolskiego, jak i podkreślić tendencje wyprzedzające niejako jego rozwój w zakresie form fleksyjnych.

Tendencje zachowawcze znalazły swój wyraz:

1. W znacznej przewadze końcówki - a w dopełniaczu l. poj. rzeczowników męskich /dyśca/.
2. W zachowaniu końcówki - a w mianowniku l. mn. rzeczowników męskich zapożyczonych /fundaminta/.
3. W zachowaniu w mianowniku l. poj. rzeczowników żeńskich końcówki - o $\leq$ - $\hat{a}$ /ścyrio/.
4. W zachowaniu końcówki - o w dopełniaczu l. poj. rzeczownika żeńskiego "piwnica" /do pivnice/.
5. W utrzymaniu w niektórych rzeczownikach rodzaju nijakiego końcówki - o $\leq$ - $\hat{a}$ w dopełniaczu l. poj. /śnodańe/.

6. W szerokim stosowaniu tzw. pluralis maiestaticus /tatus xłorujom/.
7. W zachowaniu starej, odziedziczonej formy dopełniacza na - i w niektórych liczebnikach głównych /šesóti xłopa/.
8. W prawidłowym nawiązywaniu do dawnych stosunków iloczynowych /w czasownikach zakończonych w 3.os.1.poj. czasu przeszłego na - ał/ poprzez zachowanie w formach tych czasowników "o" ≤ ā kontynuującego "ā" ze ściągnięcia lub wydłużenia zastępczego /šmou, šejou/.

Ale tu i ówdzie możemy zaobserwować przebijanie się tendencji nowych. Zaliczyć tu możemy :

1. Znaczne rozszerzenie zakresu użycia końcówki - ovi w celowniku 1.poj. rzeczowników męskich w związku z większą jej wyrazistością /x^o povi/.
2. Podobne rozszerzenie zakresu użycia końcówki - ów w dopełniaczu 1.mn. rzeczowników męskich spowodowane jej większą wyrazistością w obrębie schematu fleksyjnego /nožof/.
3. Ekspansję dopełniaczowej końcówki 1.mn. rzeczowników męskich - ów także na deklinację rzeczowników żeńskich /babof/.
4. Rzadkie występowanie specjalnej kategorii znaczeniowej męskosobowej w 1.mn. rzeczowników i przymiotników /dobre xłopy - dobre baby/.
5. Wyrównania fonetyczne tematów fleksyjnych w obrębie odmiany czasowników /šese, veze/.
6. Pomijanie przyrostków - nā - niā w formach czasu przeszłego i rozkazników niektórych czasowników /šingua - šing/.

Przejawy te, których źródłem jest dążenie do uproszczenia systemu fleksyjnego, związane z ogólną tendencją do tzw. ekonomii wysiłku, realizują się w opisywanej gwarze dzięki jej stosunkowo większej elastyczności jako języka przede wszystkim mówionego, nie skrepowanego sztywnymi normami poprawnościowymi, które tak hamująco wpływają na "życie" języka literackiego.

IV S Ł O W O T W Ó R S T W O

W rozdziale tym przedstawię przede wszystkim sposób tworzenia nazwisk i przezwisk żon, córek i synów, mieszkańców Draganowej oraz zajmę się tymi formacjami słowotwórczymi, które wykazują pewne osobliwości w stosunku do języka ogólnopolskiego.

A. S ł o w o t w ó r s t w o o n o m a s t y c z n e

Nazwiska żon, córek, synów, rodzin

Wśród zapisanych nazwisk znajdujemy przykłady na rozmaite typy słowotwórcze.

Oto przykłady nazwisk formacji męskich, występujących w postaci urzędowej :

Adamusik, Baran, Bartuła, Bugala, Chodak, Chomentowski, Dziadosz, Dziugan, Fernal, Frej, Fruga, Jastrzębski, Koleniewicz, Kołacz, Makoś, Nielech, Munia, Nowak, Olszyk, Pilak, Poręba, Rogala, Sagała, Skrzęta, Soliński, Szafir, Świątek, Torba, Węgrzyn, Wierdak, Wolański, Wójcik, Zajac.

Od nazwisk męzkowskich tworzy się nazwiska żon za pomocą trzech podstawowych przyrostków : - ova ≙ ovo, - ka, - ina /-yna/. Derywaty od nazwisk zakończonych na spółgłoskę przyblio-

raja najczęściej sufiks - ka, rzadziej - ovo :

- ka : Baranka, Fernolka, Kolyńwička, Koučka, Makoska, Pilečka, Šafýrka,

- ova & - ovo : Frejovo, Muňovo, Šfóntkovo.

Gdy nazwiska mężów kończą się na samogłoskę "a", wówczas nazwiska żon posiadają sufiks - iana /-yna/ & - iano /-yna/ :

Bugałino, Fružyno, Mužyno, Porymbino, Regalino, Sagalino.

Nazwiska żon utworzone od nazwisk formacji męskich na - ski, przybierają w wygłosie - o : Xomyntesko, Iašćynsko, Servilsko, Volaisko.

Pojawiają się też określenia żon tworzone od imienia męża :

Iaškovo znaf xłero; aly óy Iantkovo spasua.

W wypadku jednakowych nazwisk dwóch różnych mężczyzn można spotkać formacje kobiece zrobione równocześnie od nazwiska i imienia męża : Frejovo Albínovo, Skšyntłovo Vłoitkovo.

O takich formach nazewnictwa dla kobiet informuje w swojej rozprawie S.Reczek,^{41/}

Nazwiska córek formowane są od nazwisk ojcowskich przy pomocy przyrostka - anka & ónka : Barańónka, Bartu-
lónka, Fernolónka, Muńónka, Škšyńónka, Torbónka.

Ponieważ od nazwisk ojcowskich lub męzkowskich zakończonych na - ski nazwiska panińskie i kobiece jako żeńskie formy przymiotnikowe są identyczne, np. Volaiski - Volaisko /dla żony i córki/, dlatego nazwiska panińskie urabia się od tego rodzaju form ojcowskich również za pomocą przyrostka - onka : Volaišćónka.^{42/}

41. Por. S.Reczek, O języku prozy Stanisława Piętaka, /w:/ Stanisław Piętak poeta i prozaik, Rzeszów 1969, s. 218-219.

42. Por. S.Reczek, Ze studiów nad onomastyczną przeszłością Rzeszowszczyzny ... /w:/ Nazwiska mieszczan rzeszowskich i najbliższej okolicy ..., Rzeszów 1966, s. 337.

Nazwiska dziewcząt z przyrostkiem - ówna nie występują w tej gwarze.

Jeśli idzie o nazwiska synów, to powstają one przy pomocy przyrostków : ik, yk, ak & ok. Trudno tu jednak podać ścisłą regułę, kiedy który z nich jest używany.

Od nazwisk męskich na - ski formy dla chłopców urabiane są przy pomocy przyrostków - yk, - ok : Graboś^{yk}, Solyś^{yk}, Volaiś^{yk}. Występują też nazwiska synów identyczne z nazwiskami ojców : Iaś^{ymski}, Serviś^{ki}.

Te same przyrostki używane są do tworzenia nazwisk chłopców od pozostałych typów męskich : Barań^{ik}, Bartuli^{ik}, Frei^{ik}, Myleś^{yk}, Muś^{yk}, Piloś^{yk}.

Powszechne są również formacje dla córek i synów składające się z imienia własnego i przymiotnika dzierżawczego utworzonego od nazwiska lub imienia matki czy ojca : Bronek Skąyntoś, Zośka Maćkova, Adam Voitkoś.

Używa się też określenia złożonego z imienia i wyrażenia przyimkowego : Maryśka uo^d Vloitka, Staśka uo^d Mu^y.

Możliwe są też przyrostki - ątko - ątka & öntko - öntka, gdy idzie o małe dzieci : Porymböntko - Porymböntka, Muñöntko - Muñöntka.

Na oznaczenie nazwisk dziewcząt lub chłopców z jednej rodziny /sióstr i braci/ używa się liczby mnogiej od formacji oznaczającej jedną z sióstr czy jednego z braci : Bartulonki - Bartuliki, Muśonki - Muśyki.

Dla oznaczenia małżeństw używa się liczby mnogiej od nazwiska męża, podobnie jak w języku ogólnopolskim, lecz

Nazwiska te przybierają inne końcówki : Adamušík - Adamušíki, Bartula - Bartuly, Kouč - Kouče.

Tak samo brzmią nazwiska określające całe rodziny : tam šezom Durouy /tam mieszkają Durałowie/, Smoloki šy spoliuy /spalił się dom Smolaków/.

Osoby o tych samych nazwiskach identyfikowane są różnymi sposobami :

- do nazwiska dodaje się imię : Skšynta Vloitek, Skšynta Franek, Skšynta Iašyk;
- przy rozróżnieniu ojca i syna dodaje się do nazwiska przymiotnik "stary", np. stary Verdok, stary Muxa, stary Frej;
- często używa się przerwisk, np. przy nazwisku Skšynta - Valčoš, Kubušík;
- nazwiska lub imiona identyfikuje się przy pomocy określeń topograficznych, np. Kouč z Čorki, Solyiški spot Skauy, Ginka z Uonu.

Przezviska

W obrębie Draganowej rozpowszechnione są wśród osób starszych przezviska. Mało jest mieszkańców, którzy ich nie posiadają. Są to przezviska odziedziczone, a nowe prawie że się nie pojawiają.

Najwięcej jest przezvisk ukształtowanych od imion chrzestnych ojców lub matek. Przezviska te dla rodzaju męskiego posiadają przeważnie przyrostek - ik lub - yk, a dla rodzaju żeńskiego - onka, tak jak przy nazwiskach, mogą też wystąpić inne przyrostki :

Kuba - Kubuśik - Kubuśonka
 Kuba - Kubik - Kubičonka
 Mateusz - Matusyk - Matusonka
 Wacław - Vacyk - Vaconka
 Kornel - Kornelik - Kornelonka
 Tekla - Teklik - Teklonka
 Wawrzyniec - Vavryna - Vavrylonka
 Walenty - Valčoč - Valčożonka

Jeżeli jest kilka sióstr lub braci, to do przeczyska dodaje się imię : Teklonka Maryśka, Kornelik Stašek.

Często kobiety zamężne posiadają panieńskie przeczyska powyższego typu.

Od tych przeczysk tworzone są dalsze dla następnego pokolenia. Do imienia osobowego dodaje się przeczysko ojca lub matki w dopełniaczu albo wyrażenie przyimkowe :

Xelka Teklonki Maryśki || uot Teklonki
 Maryśka Valčożovo || uod Valčoża
 Uolyk Kubuśikof || uot Kubuśika.

Inną grupę stanowią przeczyska powstałe od nazwy zawodu lub ulubionego zajęcia, posiadające przyrostek - oš : Kšotloš, Gruboš, Mlynos lub też inny formant : Leśnik, Kupyč, Kšovol.

Od funkcji wykonywanej przez ojca, a zarazem jego przeczyska, urabia się przeczyska dla całej rodziny :

Soutys - Soutyska - Soutyśonka
 Voit - Vočik - Vočonka.

W związku z dostrzeganiem przez otoczenie pewnych właściwości osobnika powstały przezwiska : *Poušik, Gřivoč, Čuk, Ľasnisty, Lynoyk, Maxlok, Našcy, Písa, Vagík, Kméc, Cysoš, Kšone.*

Za przezwiska uważa się niektóre imiona osobowe, np. *Miluša, Vřadeček, Pavluš, Maryxa.* Formanty - *uša, - uš, - eček* tworzą formacje zdrobniałe z odcieniem pieszczotliwości. Zaś formant - *yxa* służy do pogrubienia z odcieniem niechęci.

Dość nieliczna jest grupa przezwisk tworzonych od nazw terenowych lub konkretnego miejsca zamieszkania : *Čipka z Ľomu, Tadeg z Čorki, Ľaga ze Zepřoc, Ľanka s přěčty, Stašek spod lípy.*

Odrębną grupę stanowią przezwiska niewiadomego pochodzenia : *Cefor, Noserek, Fic, Bryzda, Kadylok, Čizok, Dorčyk,*

B. Charakterystyczne formacje słowotwórcze

Dominatiwa i augmentatiwa rzeczownikowe

W gwarze często są używane wyrazy zdrobniałe i spieszczające. Powszechne jest spieszczanie rzeczowników, przymiotników, zaimeków. Najczęściej używa się przy tym rzeczownikowych przyrostków : - *ynta, - ina, - ečka, - uš;*

- *ynta* : *uočynta, přorčynta, rěněynta, vřošynta;*

- *ina, - yna* : *babina, biyločyna, bžušyna, gymbina, kušćina, křošulina, nošćyna, křovina;*

- *ečka* : *křošulečka, uodrobinečka;*

- **us** : **placus**, **zlobus**, **bronnus**.

Augmentatiwa kształtowane są przy pomocy przyrostków :

- **ol** : **bzumol**, **uoxol**;
- **ora** : **baicora**, **xopcora**;
- **ica** : **cyganica**, **palica**;
- **isko**, - **ysko** : **zycisko**, **bzumysko**, **copysko**;
- **os** : **zubos**, **kulos**, **smiglos**;
- **us** : **pius**, **uobdatus**;
- **ula** : **pyskula**, **smarkula**;
- **uua** : **gzebua**, **safanduua**;
- **ux** : **sfintux**, **leznux**, **jeoux**.

Deminutiwa i augmentatiwa przymiotnikowe i zaimekowe

- **yuki** : **dobryuki**, **tasousyuki**, **sivuyuki**, **tokusyuki**;
- **uski** : **maluski**, **caluski**, **fsysouski**, **kaznyski**, **samuski**;
- **utki** : **calutki**, **kozputki**, **samutki**;
- **usyuki** : **drobnusyuki**, **cysousyuki**, **fsysousyuki**;
- **utyuki** : **malutyuki**, **fsysoutyuki**;
- **amny** : **dugamny**, **vylgamny**;
- **aty** : **bulaty**, **knopaty**, **pyskaty**, **krostovaty**;
- **asty** : **zylasty**, **krocasty**, **uogonasty**.

Inne osobliwe formacje

Formacje przyrostkowe

1. W opisywanej gwarze powszechny jest przyrostek - **ok** oznaczający różnego rodzaju nazwy :

- nazwy znamionujące : **dudrok**, **paprok**, **bzydok**, **płoturok**, **głuptok**!

- nazwy narzędzi : żezok, białok, żyrżok, mazok, tasok;
- nazwy zdrobniałe : ćelok || ćely, prośok || prośy, żrybok || żro-
bek, żecok || żecko.

2. Używa się także przyrostka - an określającego przynależność :
dominikan, franćiskan, kśeśćian, parafian, Amerykan.

3. Ciągłe żywy jest formant - awy : buinawy, cynkawy, ćerńawy,
kłoślavy, dugawy.

Formant - awy wyraża pewien niedobór, osłabioną właściwość.
B.Kreja ^{43/} nazywa te przymiotniki, w których cecha podstawowa
uległa osłabieniu, przymiotnikami deminutywnymi.

4. Powszechnie używany jest w opisywanej gwarze przyrostek - oī
/sy/ : raniejsze mlyko, dopołudniejszy čas, południejszy płodoī,
wyczerpiejsze mlyko, nocniejszy gżyp, środofszy iarnak, sobotniejsze
masło, nyszelniejszy syr, tagroćniejsze żniwa, teghorocniejsze lato.
Wspólną cechą powyższej grupy przymiotników jest to, że u podstaw
ich leżą rzeczowniki nazywające czas, a więc : części doby /rano,
dopołudnie, popołudnie, wieczór, noc/, dni tygodnia /środa, so-
bota, niedziela/, rok /tagrok, - ubiegły rok/.^{44/}

5. Przyrostek - ny w przymiotnikach orientujących w przestrzeni
i czasie zastępowany jest przez - ni : błoćni, dołni, głoćni,
narocni, roćni, pśydroćni, zadni. ^{45/}

6. Zaimeki nieokreślone na - ś przybierają często przyrostek - /i/ k:
cośi - cośik, czyśi - czyśik, iakiśi - iakiśik, kydysi - kydysik,

43. Por. B.Kreja, Geneza funkcji przymiotnikowej sufiksu - awy
/w:/ Język Polski XXXVIII, Kraków 1957, s. 353.

44. Por. Z.Zierhofferowa, Przymiotniki gwarowe z przyrostkiem -
/ej/ szy /w/ Język Polski XL, Kraków 1960, s. 173.

45. Por. S.Urbańczyk, op.cit., s. 40.

skośi - skontsik, výlośi - výlośik.

7. Do wzmocnienia niektórych przysłówków bywa używany przyrostek - k : žiśok, tutok. Podobną funkcję pełni - ě : tutoě, tamoi, xavoi.
8. Pewne różnice między językiem literackim a gwarą zachodzą w użyciu przyrostków - aty, - asty : ceglasy - ceglaty, glinasty - glinaty, ucaasty - ucaaty, paśasty - paśaty.
9. Nie spotyka się w omawianej gwarze zaimków uogólniających - nieokreślonych na - kolwiek i - bądź. Zostały one zastąpione przez następujące formacje : xłoć xto /ktokolwiek/, xłoć iaki /jaki-kolwiek/, xłoć kedy /kiedykolwiek/, xło.oo /cokolwiek/, xło.žo /gdziekolwiek/.

Formacje przedrostkowe

Często występują w omawianej gwarze następujące przedrostki :

pě - : pěouadny, pěodobry, pěodugō, pěeudny.

Przyrostek ten używany jest w przymiotnikach i przysłówkach w miejscu ogólnopolskiego "bardzo".

pěj - : pěybladnynty, pěyōymnany, pěyōyrnany;

za - : zapoćkany, zamurcany, zarōśnynty;

u - : ululany, upaśōny;

płō - : płōcōyrnany, płōśińoōny.

Pojawiają się też czasownikowe formacje dwupředrostkowe :

połoblić, połotkrōneć, nałotkrōneć, napěysyvać, płonakryvać, płōnaznoć, płorōsypovać.

Osobliwości słowotwórcze czasowników

Gwara Draganowej posiada formacje czasownikowe, których nie zna język ogólnopolski. Zdarza się, że wyraz literacki posiadający przedrostek, w gwarze go traci lub przybiera on inną postać : sprzedać - pśedać, zostać - uostać, odzywać się - uōdzywać śy, odpocząć - spłocōnić, zapytać - spytać, posłuchać - usuxnōnić.

Wyrazy złożone

Zasób wyrazów złożonych w gwarze Draganowej jest niewielki. Funkcjonują następujące zestawienia, zrosty i złożenia :

Zestawienia

kuśo stopki - pierwiosnki
koisko piiofka - pijawka żyjąca dziło
koisko mynta - mięta długolistna
żaby uočka - niezapominajki
kaśo myduo - żupek
uoiski rok - ubiegły rok
biouy bes - jaśmin.

Zrosty

kšesno^ou^ol^oęyo || kšesno^ou^oo^oyo, kšesno^omatka, Pambok, Pałosus,
Vylganoc, smartfystany, vnebl^oov^ožny^o, vnebl^oofstompy^o, ukangiy-
ny, pl^oony^oř^oasy /za p^ožno/, puk^oošek, pudna, punocok, puš^ooča,
putora, pusk^osynek, kelanoš^oo^oy /kilkanašcie/.

Złożenia

noelík /noeleg/, lekomyśny, młodośerny, bogłobołny, bogłosnyavony,
połščynoga, dwořońny, toglorońny, Hurviponec /zawadiaka/, beč-
klovos, drogokos /drogowakaz/.

V SKŁADNIA

W zakresie zjawisk składniowych zachodzi zasadniczo zgodność między językiem ogólnopolskim a opisywaną gwarą. Można jednak wskazać pewne cechy różniące gwarę od języka literackiego. Oto fakty najbardziej rzucające się w oczy :

1. Nie funkcjonują w gwarze imiesłowe równoważniki zdań; w ich zastępstwie używane są zdania czasowe i inne, np. Jak śy napu mlyka, pośou znov ležeć, Čegłó ny śpyvoš, jak paśyś krovu ?.
2. Gwara zna rodzaje zdań pobocznych, ale niektóre z nich są rzadko używane. Wprowadzają je niekiedy inne spójniki, zaimki i przysłówki, np. Jagbyś maua baž zamyć płodvožec. Płokyl dom rady, bede robić. Uopłovadoy ni to žadek, co mu śydyngjošont uošym lot mynyuo.
3. Zamiast imiesłów przysłówkowych na - ac są w obiegu wyrażenia przyimkowe : na lyžoněku, na śyžoněku, na stožoněku, na śpóněku, na klyněoněku, np. Tag ny kěyže błolany, žem na klyněoněku nyua płodnoge. Ne lyz na stožoněku, błó ći fšysko do noł puży.
4. W gwarze istnieje mniej spójników, w związku z tym obciąża się je licznymi funkcjami, np. spójnik "jak" może oznaczać : kiedy, gdy, jeśli itp. Jak śy bedom čepić, spłoižyřy duo płova uy /fragm. piosenki weselnej/. Jag urośne, bede žoumyšym.

5. Spójnik "póki" jest wypierany przez "póki", np. Ny vyx^hoó s xoupy, p^hokyl ny v^hroco.
6. Odmienne niż w języku literackim jest użycie dopełnień przyimkowych i bezprzyimkowych, np. Grali my tyśonca. Uorou v dva kóny. Uotfo^h d^ho b^ho^hfiska.
7. Nie różni się znaczeń przyimków "bez" i "przez" i często używa się je zamiennie, np. Šon bez m^host p^hes čopki.
8. Przyimka "pod" używa się w znaczeniu "przy", np. Barčioyk p^hostavuu sy p^hod lasym /wybudował dom przy lesie/.
9. Na uwagę zasługują wyrażenia nieosobowe : V^hoda byua tako velgo, zab^hro^ho uave, zalou^ho cany kany^hye, z^hob^hino dužo škot.
10. Odstępstwa od języka ogólnopolskiego zaznaczają się w składni zgody między podmiotem i orzeczeniem :
 - nie odróżnia się konsekwentnie form męskoosobowych od niemęskoosobowych : Luž^h nu ^hi doxtory ny p^honogom. Iak^hšik pany sy pytany uo našom Zoške.
 - powszechne zastosowanie mają formy grzeckościowe /pluralis maiestaticus/, np. Uoi^hyo mi to zapisali. Bapka m^hy vyzyvali. Solyisko byli u^hu nos.

VI SŁOWNICTWO I FRAZEOLOGIA

W zamieszczonym w tym rozdziale słownictwie gwary Draganowej uwzględniam tylko wyrazy najbardziej charakterystyczne. Obok niektórych wyrazów podaję ciekawsze zwroty frazeologiczne. Stosuję przy tym układ alfabetyczny.

- paxa, aino, aly - tak /w odpowiedzi/, tyly śfaty na no-
-
- gax ? - aino
-
- abło - albo
-
- bapka - a/ akuszerka
-
- b/ kowadełko do klepania kosy
-
- c/ haftka do zapinania, np. spódnicy
-
- babrać sy - brudzić się; jakiś ty zbabrany
-
- na bakyr - nosić kapelusza na jednej stronie głowy;
-
- kapelusz na bakyr
- ¹
- co mu biyda zrobi
-
- banować - skakać, hałasować; sy banuśy iuś tyło
-
- bawideuko - zabawka; beży maia bawideuko /mowa o ko-
-
- biecie cięśarnej/
-
- biyda - a/ słota, zawioja śnieżna; że f takim
-
- biyde pużyś ?
-
- b/ wózek ręczny na dwóch kółkach
-
- blaxa - płyta kuchenna; placki pycōne na blaśo
-
- blaśok - blaszany garnek
-
- błołisko - stodoła; dovni sy moćiuo cepani v błołisku
-
- bulołok - strup
-
- brownik - rewolwer.

buba	-	krowa /u małego dziecka/
bulaty	-	nieco wydęty
oacany	-	piękny; oacany końček
cap	-	kozieł; na capa voue sy ; capu, capu !
oobzyk	-	duże naczynie drewniane z kłopek na wodę do karmienia krów
zaf, zavok	-	tu, tutaj; płoć zaf /chodzi tu/
zon	-	tam
zaratać, szaratać	-	popsuć coś
zaręć	-	a/ warzeć; aly tyn pes zaręcy b/ chrapać; iag iyno lyże na plecy, to zares zaręcy
zlapa	-	deszcz, błoto; strasno zlapa na dworcu
zarovać	-	ciężko pracować; uot sfitu do noy zaruiy
zocovać	-	żartować
zoupniško	-	miejsce, gdzie dawniej stała chałupa
zopcora	-	dziewczyna zalotna
zyriok	-	osłowiek chorowity
zytać sy	-	chwycić się, zacząć; zyčunbyłsy iaki robłoty
zytrok	-	ochciwioo
cykavos	-	ciekawe; cykavos cy naše pývľadom na vesely
cyliśa	-	oiele
čiskać	-	rzucać
čuča	-	pies /u małego dziecka/

śuk	-	niedopałek papierosa
śurbeć	-	ciec głośno; włoda śurcy
cygańić	-	okłamywać; ny cygón
cygor	-	papieros; deł p ^ł oćopgnóné cygara
cykać	-	wydalać mocz /u małego dziecka/
dałyć śy	-	szezęścić się, powodzić się
despet	-	zrobienie czegoś na złość; zrobny mi na despet
dočkać śy	-	dozekać się; io śy już ny dočkon iyi veselo
dogadovać śy	-	przekomarzać się
dokazovać	-	dokazywać, figlować
dolańy	-	mieszkańcy dolnej części wsi
dranki	-	sztachety w płocie
drapać	-	zdarta miotła
dubeltovy	-	podwójny
dudy	-	płuca
dudrać	-	a/ powoli robić; tata dudraion i dudraion p ^ś ytym v ^ł oży b/ grzebać, czynić nieład; rozdudrou, a ny p ^ł osp ^ś ontou
ani dudu	-	ani słychu, ani śladu; no laśku - ani dudu
duldać	-	płó choiwie, głośno; vydaldou za iednym dyxym
dupa	-	dolna część snopka; v dupax snopki ieśce ny vysuy

exe	-	tak /w odpowiedzi/
fest	-	mocno
fiksować	-	przeklinać
folk	-	wolny czas
fśovy	-	wiejski
fśonknóné	-	zginąć, przepaść; <u>jeśi fśon</u> <u>bo. śladu</u>
furać	-	fruć; beży dýšć, b ^u o <u>laskouki</u> <u>nisk^uo furaćom</u>
gaćina	-	nasbierane gałęzie
gaśy	-	kalesony
gazina	-	zwierzęta domowe, drób
gańić	-	odradzać coś
glińok	-	gliniany garnek
glizda	-	dżdżownica
gymbor	-	miejsce w rzeco z najgłębszą wodą
gnotki	-	przód san do wożenia, np. drzewa z lasu
gnoi	-	wyciek z obierającego miejsca
gnoiś sy	-	ciec z obierającego miejsca
godać po paisku	-	mówić po miejsku
głora	-	strych
góžany	-	mieszkańcy górnej części wsi
gračaty	-	człowiek mający krzywe nogi, krzywo chodzący
groty	-	naczynie, sprzęt domowy
gvoutovať	-	krzyżować
gžebuna	-	człowiek powolny; ei, gžebun ^o , gžebun ^o

ina ^v ky	-	inny
izba	-	pokój
iabuda	-	szosaw
iag ^u oda	-	drzewo wiśniowe, owoc z tego drzewa
iak ^u ošik	-	jakoś; iak ^u ošik ta beży
ia ^v	-	aż
ioi ^o oš	-	jęczeć, skomlać; iak tyn po ^o ioi ^o cy
io ^o tka	-	jodła, choinka
yno	-	tylko; yno ōy ōy vygupe ⁱ
kabot	-	bluzka damska
kali ^o ōy	-	brudzić się; byduo skalone
kalyńica	-	szczyt dachu, przeważnie słomianego
kela	-	kilka
kozani ^o ca	-	ambona
spadno ^o ć s kozani ^o cy	-	zostać ogłoszonym na zapowiedziach
kikla ^o	-	wikłać
k ^u opi ^o ōy, k ^u opot	-	kłócić się, kłótnia; fōora ōy zy mno ^o k ^u opuu ōo pi ^o no ^o zo
k ^u ošyrba	-	ozieremcha
korpely	-	brukiew
krasy	-	różnokolorowy
k ^u sy ^u vy	-	trzeźwy
kryua	-	kra; na ōyee i ^o es pou ^o no kryuof
ku ^u ik	-	kołek
kulo ^o	-	ozłowiek kulawy
ku ^u sy ^o	-	a/ d ^u oć śniegiem b/ palić fajkę, papierosa

kforta	-	1 litr
labyjio	-	narzekać
leśny	-	gajowy
lisy	-	mały
l'if, l'if, l'if	-	przywoływanie gości
łodovno	-	jakieś bardzo zimne miejsce; f_oupy zimno iag v lodovni
lurt	-	przeciąg, silny ciąg powietrza
uaxudra	-	osłowiek bez wartości moralnej; aly to uaxudra z neglo
uaxy	-	ubranie, bielizna
uava, uafka	-	kładka przez rzekę, potok
uo ¹ io	-	bić
uoiski	-	zesztoroczny
uokrasa, uomasta	-	tłuszcz
uopata	-	łopata drewniana do wsadzania chleba do pieca
uośnik	-	duży nóż z dwoma uchwytami do stru- gania drzewa
uyznik	-	przyrząd do wieszania łyżek
markuocio	-	martwić się, biadolić
maśnioka	-	naczynie drewniane do robienia masła
mlyock	-	garnek drewniany na mleko
m ^u otyl	-	pismo obiegowe sołtysa wsi podawane od domu do domu; m ^u ojuu m ^u otyl p ^u o fsi f ty sprawy

montny	-	brudny, zamącony; aly montno vřloda na žyco
mordynğa	-	ciężka, trudna praca
mrocyć sy	-	ściemniać się
mureać sy	-	brudzić się
murga	-	człowiek małomówny
murovańica	-	dom z cegły
myłok	-	smatka do mycia
myrdać	-	kręcić ogonem; poź myrdo uogłōnym
myrřva, myřvōnka	-	zmierzwiona słoma
nadarymāy	-	na próżno; nadarymāy tam pļořou
nastompic /sy/	-	cofnąć konia lub bydło zadem w którąś stronę; Rōžana, nastomp sy
nasot	-	z powrotem
nocki	-	drewniane naczynie na mąkę
nygūžyty	-	nieżyczliwy
nyvidok	-	ciemno; srōbiuo sy nyvidok
nyšbyty	-	trudny do przekonania
nynać	-	leżeć /u małych dzieci/
uobāzrać sy	-	oglądać się; ny uobāzrei sy
uocūżić sy	-	odzyskać przytomność
uožyvać sy	-	ubierać się, przykrywać się; uožyi se cfeđer, uožyi nogi, buo žimno
uopuścić sy	-	a/ zaniedbać się w pracy b/ przestać dbać o swój wygląd

u ^o soblivý	-	osobno; teraz każdy i ^y u ^o soblivý
uotkazovać	-	odrażać się komuś
paćkać s ^y	-	brudzić się
paćoxa	-	drowniana żyłka
paka	-	futryna drzwiowa lub okienna
palica	-	duża laska
papry	-	żupież
parno	-	duszone
paryja	-	wąwóz, parów
pix ^u ota	-	fasola
pitolic	-	krajać tępym nożem
p ^u oćosek	-	narzędzie do wygarniania żoru z pieca chlebowego
p ^u odlisovać s ^y	-	pochlebiać, starać się przypodo- bać
p ^u ogrotka	-	żawa z gliny pod ścianą domu
pouka	-	duży drowniany młot do wbijania np. pali
p ^u okyl	-	dopółki
pokrap ^u ovać	-	padać /deszcz/, u ^o d rana tak p ^u okrapuły
p ^u omstovać	-	narzekać na kogoś
p ^u omyć	-	zboże rozłożone na polu; zb ^u ożo leż ^y na p ^u omeci
p ^u oturok	-	ten, któremu wszyscy rozkazują
p ^u osuać	-	pościelić łóżko
p ^u oskrobek	-	mały chlebek upieczony z resztek ciasta wyskrobanego z dzieży

pospěšný dy	-	pospiesný się
převana	-	sufit
přesýrac	-	patrzec
přek	-	pień po ściętych drzewie
na prax	-	supelnie; noge se s ^l emou na prax
pravěvat dy	-	sądzić się, włóczyć się po sądach
přesýrac dy	-	rozjaśnić się; troxe dy přestaru
přesýrki	-	snopy troche omáccene
přetak	-	sítě drewniane
převolat dy	-	sbywać; foaly m ⁱ dy dy převole
přesýrotko	-	lusterko
přisledely	-	dalsi krewni
přykřepa	-	rów służący do odprowadzania wody
přykry	-	bardzo stromy; přykro g ^l era
přyvára	-	jedzenie przypalone, trzymające się dna garnka; vydrop te přyvary
pularys	-	pugilares, portmonetka
punocek	-	pótnoc
punočkovo	-	pasterka
pyrtek	-	malce
razěvat	-	a/ liczyć b/ przypuszczać; to razěvou, že m ⁱ puněže dy
rašit	-	stręczyć
raida	-	mówić bez opamiętania
rodny	-	rodzony; mo ^j rodny brat
rozlešat dy	-	rozebrać wierzchnią odzież

ryxtovať	-	przygotowywać coś, ubierać się; žebyž byua pŕyryxtovano, iag io pŕyde
rynečka	-	tygielek do topienia stoniny
rŕanoć	-	udawać; ledvy uod žymy uodros, a iuś kavalýra rŕnoć
ryśik	-	grafit w ołówku
safanduna	-	człowiek bez wartości moralnej
sfikać	-	skopać; sfikalí nos nogami
sklop	-	piwnica sklepiena
skrozić	-	bronować
skublica	-	skobel
semýk	-	skrzynia na ziarno
spŕoro	-	prędko; iúć spŕoro
stryk	-	stryj
śarki, śarnícki	-	zapalki
śivy	-	niebieski
śmiglos	-	śmigły, giętki patyk
śyo	-	kosic
śydlečka	-	drewniana szufelka do odgarniania zboża
śaflik	-	drewniane naczynie na wodę
śŕep	-	młode drzewko
śelki s kulkami	-	nosidła na wodę
śmyrnoć	-	oszczędzić
śparovať	-	oszczędzać
śuter	-	żwir
śŕyrńefka	-	trawa na ściernisku
śropstok	-	inadło

tabačka	-	nóż składany z drewnianą oprawą, służący przeważnie do strugania ziemiaków
taraxy	-	nazbierane gałęzie
tasok	-	szeroki nóż do krojenia kapusty
tragoš	-	belka pod sufitem
tuo šy	-	objawiać popęd płciowy /u krowy/; krova šy tuče
tulać šy	-	łeczyc się
tyrać	-	tracić; cały majątek pšetyrou
uiyk	-	wujek
ululony	-	uśpiiony /o dziecku/
upašony	-	otyły
vašić šy	-	kłócić się; dostry, a vazon šy
volgo xlorošć	-	padaczka
vošity	-	wymioty
vražić	-	wetknąć
vynodek	-	ustęp
vydać šy	-	wyjsć za mąż; kedy šy vydaiys ?
vyšadaš na kšlogo	-	napaść na kogoś z krzykiem; vyšeć na mój s pyskym
zacoňić	-	zasłonić
zacoňgać šy	-	zasnuwać się chmurami /o niebie/; cošik šy zacoňguo, bešy povny loć
zafšoššy	-	zadyszeć się
zapsyć	-	zamknąć /ale nie na klucz/; za- pšyť švyže

zevlye sy	-	rozebrać się
sezno ¹ ić sy	-	zmęczyć się, spocić się
zdezlok	-	osłowiek chorowity
zog ¹ ovek	-	poduszka
zopaska	-	fartuszek
zvīlāc sy	-	śpieszyć się przy pracy; ^č śa sy zvīlāc, b ¹ o p ¹ olejy
zv ¹ o ¹ īcēla	-	prima aprilis
zozok	-	nóś stępieny

VII T E K S T Y G W A R O W E

Ůo dovnyx xoupax

/Opowiadała 74-letnia osoba/

Xłopy ve fśi stavany xoupy ŹŹevane, pŹykryvane słomom. Xoupy byxy duŹy, Źeroz na pŹytnoŹy metroŹ, błło płłod iednym daxym byxa stajno łi błłokisko. BłłogoŹe młli dŹe łizby, a blydni ŹyŹeli v iedny. Iag byxa velgo abłło dugo Źima, to v łizby xłovali łujiska krłly, Źylynta, kury, gŹy łi na łajax.

Ve fśi byxo kela xoupov bes kumina. Iak Źy polixo, to dym Źou pŹez Źure f płłovaly na głłore abłło ŹvlyŹami do Źyni, a płłotym dali na głłore. Šeany f taki łizby byly caŹe čorne Źo.dy-mu, byxo Źyvidok.

V łizby stony Źoška napełłone słomom, a pŹykryte puaxtom abłło grubym pŹeŹyradnym. Ny byxo ŹoŹof, łyno łu płłovany viŹaua Źyrtka łi na łi Źy viŹauo Źaxy. Co Źyxtore Źaxy xłovauo Źy do skŹynki abłło do kufra, fŹyskłło zamykaŹe na kluc.

Byxy tyŹ stouki do ŹyŹyno. PŹet krłdym Źlyntym Źurovauo Źy te stouki płłoskym, v leŹy rłbiŹo Źy to na Źyce. PŹy Źeanax stony Źyroky Źavy, v necy Źy na Źyx spaŹo.

Kłono ŹvlyŹof płłostaviony byx drevnany Źaflig na vłłode. Groty viŹauy na viŹoku abłło vbiłauo Źy do ŹeanaŹ same gvłłozŹy łi viŹauo Źy na Źyx xoxly, dynka, młłontefke, ŹyŹnik, ŹoŹyŹačke, skłłopyc.

BłłogačŹe xoupy maŹy kumłory. Stouy tam Źarna, ŹomŹeki ze Źorkami, ŹyŹka, maŹnička, płłocosek, Źopata do fŹoŹano łi vyl-młłovano xleba s peca. Klyp xłovauo Źy f ŹomŹeku, v Źorkax, Źeby Źy vysŹxou. F kumłoze čŹymauo Źy tyŹ maso, mlykłło łi łi.ne ly-

syňy. Fysklo byno pľopřykryvane, šoby myša tam ný vlasua
abŭo i. n. y got.

Iag dovňi prali

/Opowiadała 80-letnia kobieta o wymowie masurzącej/

Přet pralym baby robiuŭ uk s pľopľeŭ. Do goroka
dawauŭ pľopľuŭ, salyvaŭ gŭo vľedem i. i staviŭny na blase. Iak
śy to zagŭetovano, śććgany gorog s blaxy na śymy do vyzodny-
śo i. i ustoe. Pľotym ceŭny pľes smatke i. i v gŭetovym ugu mľo-
cyuŭ uaxy. Pľo peru gŭeŭinax fozany uaxy do svorki. Na viyr
kuaŭny gŭorse uaxy i. i sypany pľopľuŭ. Na nym kuaŭny rospeloe
do cervľoneśśi kanyŭ pľeskŭve. Louŭ vľeŭeŭ vľede i. i oym
pryny satykanŭ svorke grubom puaxtŭm abŭo dyŭkym, seby para
nŭy ŭuŭykana. Iag ius fysklo vyľymbuo, vyľeŭevany uaxy i. i suŭ
s ŭymŭna syke. Tam prauŭ kilenkom na stouku abŭo na kanyŭ.
Vyprane uaxy susyuy na sľenku, a pľotym naglevany na nagleroe.

Iag luzy lyčyli xloroby

/Opowiadała 60-letnia kobieta/

Dovni luzy ny xložili do dōktorōf, bŕo iyx tylo ny byuo co ŕisok. Ve fēi byuy bapki, co pŕotrafluy vylyčyē xlorobe. Žyion iešōe bapka Šafyrka, co dumōm ŕegnaŕ rōže. Iyno iyx teroz ve fēi ni ma, bŕo ŕezōm ŕu cōrki Iagniški vo ŕzynēiny.

Te rōže lyčyli uōni tak, ŕe na bŕolōnce mēisec kuadli bŕoum xuske, a na ni ŕesynā goueg ze lnu abŕo s kunopi. Pŕotym to gouki pŕotpolali i i lyčyli uōd ŕysynōi v zot. Iag byua rōže, to gouki lyčany vysekŕo do glōry. Pŕy tym lyčynū vymŕoval iakēšik sŕova.

Pravy koŕdo kŕobiyta pŕotraflua lyčyā dymynice. Iak čōvīeka bŕolaua noga i kulou, to ŕy mu časym robuy gus f porfīny, godauo ŕy, ŕe gŕo dymynica uōpadua. Ftedy kŕobiyta brana do rynki rōspolony vyngyl ŕŕevny i pŕezucana čŕy razy pŕes tym gus. Pŕo koŕdym pŕezucynū xloru niou kŕopnōnā bŕolōncōm nogōm ŕelauo, mok to byŕ motek, ŕikyra abŕo co i.negŕo.

Iag kŕogŕo bŕolaua gŕova, to godali luzy, ŕe mo ŕuroki i ŕotpravali iyx. Pŕo xaxŕoŕy sŕonka xtoš iedyn ŕou na ŕyke i nabŕyrou do gornečka vŕody, aly v uōdvrotnom ŕtrōne iag uōna ŕua. Do ty vŕody ŕiskauo ŕy čŕy vyngly ŕŕevne. Iag mou čōvīyg ŕuroki, to vyngly ve vŕoŕy ŕyčany. Tom vŕodōm xloru ŕy myu, a pŕotym vylyvauo ŕy ion pŕes prog na da.xoupy.

Zagadki

1. Na g^ore vylaz^uo, a z^glery s^y vlaz^uo.

/j a j k o/

2. Le^oi, le^oi p^oo zap^oo^ou, p^ootpy^oo s^y u^opat^oi,
k^ol^ouk^oym tro^ove r^oo^o.

/g o s/

3. F^oysky ž^ury na d^oam p^oo^oyl^oi,
i^oyno i^oednom u^oostav^oil^oi.

/k o m i n/

4. I^oo^oo s^y u^oo^oo^o s^y u^oro^ož^uu,
a syn i^us^o p^oo s^oo^o s^oo^ož^uu.

/d y m i o g i o n/

5. V le^oo^o s^oo^ont^o, v d^oom z^oo^ont^o,
u^ou k^oo^oo^ola u^oo^ont^o, u^ou k^ora^oo^o u^ou^osy^ote.

/p a r a s o l k a/

6. P^ou^ono b^oecka p^oiva, a u^oob^oro^oo^oki na n^oi n^oi m^oa.

/j a j k o/

7. Ne i^oy, s^y p^oi^oy, a x^oo^ož^oi i^oi b^oi^oy.

/z o g a r/

8. Stočí pačynka v uokný, uogčenog tyi mlekny.

/l a m p a n a f t o w a/

9. Stočí pšy drože na jedny nože,
ia, gŕo tyknyš, to syknyš.

/o s e t/

10. Vylos kŕed na klotke, vyvaluu servothke,
mešonz yežou, ŕy pŕevežou,
sŕonko stauo, pŕozbyrauo.

/r o s a/

11. Peuno staino bŕouyz uoveček,
a mynzy ŕymŕi červčeny byček.

/j a n a u s t n a/

12. Peuno staino tustyz kŕni,
pšyžy xudy ŕi vygŕonŕi.

/c h l e b w p i e c u/

13. Stočí f kŕonŕy na jedny nože,
iag iom vŕežnyš, to pracuŕy.

/m i o t ŕ a/

14. Bžux do bžuxa, čeršć do čeršćŕi,
mynzy ŕymŕi kŕouog yerŕi.

/p a r a k o n i i d y s z e l/

15. Fkľošuli sy ťurožu, a nago xľožuu.

/s o r/

16. Bez nok, bez ronk, a ťugryšy ľag bōnk.

/p o k r z y w a/

Przysławia

1. Šřynto Uoľo dńa pšyžuo.
2. Pľo šřynty ľadviže pase šo viže.
3. Na Bľože Narožyny pšybyvo dńa na ľuže pšestōpyńy.
4. Na Novy Rok pšybyvo dńa na barańi skok.
5. Ľag Barbara pľo vľoży, to Bľože Narožyny pľo ľoży.
6. Ľag na Grōmńńńm z dāu ľeće, to sy žima dugo vľeće.
Ľag na Grōmńńńm mres, skľadeľ xľoży vos.
7. Ľak xto na ľeby kanyńym, ty na nōgľo xľebym.
8. Šřynty Maōyľ žimo traći, abľo ľōm bľogaći.
9. Cugo kľolićy, svoľegľo ťy znōdy.
10. Maľovy śľup, gľōtowy gľōp.
11. Ľak se pľośćelyš, tak sy vyspĩš.
12. Z volgi žmury maľy dyšō.

13. Ny ftykei nosa do cuzeghe prosa.
14. Ia. Kuba Błogu, tag Błe. Kuby.
15. Strašy tag babe płortkami.
16. Vypot iak s procy.

Przysławki

1. Ny bede sy żynuu,
iaś po Vylganooy,
bede šukou taki żyfki,
co mo čorne uooy.
Ny bede sy żynuu,
bo mi baby ne čsa,
všele na tym vinóy
vyklovać se vepša.
2. Bačary ny uožom,
bačary ny soiom,
že sy te bačary
na šimo płožeiom.
3. Ny byuo, ny bežy
v draganoskym rožy
takego bačara
iaki sy mny bežy.

4. xľopcy Porymbiki to ůoní, to ůoní,
že iako žyťeýna, to do ní, to do ní.
5. Pľovadaľom ľužy, že io xľopce, kradno,
a io ůopatruie, že som pa.ny ůadno.
6. Červľone ľabuško pľekroľone na ksyś,
čymu ty žyťeýno ksyve na mý paśsýś.
7. Dudńi vľeda, dudńi f cymbrovany studńi,
a dľočego dudńi, bo xľopcy ůobudńi.
8. Červľone ľabuško po stoly śy točy,
teľo xľopca kľozom, co mo čorne ůočy.
9. S tany strony žyčki paśy baba byčki,
byčki śy žyť bľodom, baba kľivo brodom.
10. Lyeany gľouymby ľi śadyy na dymby,
kľozom śy žyťeýno, bľoś ůadno na gymby.
11. Śua baba po ľeľśy,
zbyraua kľozoki,
vystaviua tyuog na taký śpyvoki.

VIII OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA GWARY DRAGANOWEJ

Na podstawie przeprowadzonej analizy materiału gwarowego spróbuję wyodrębnić najistotniejsze cechy gwary Draganowej :

1. Przejście :

"a" w "o" : g^uo^odo, go^odać,

"e" w "y" : b^yyk, syr.

2. Ścisnione "o" różne od "u" i raczej bliższe "o" niż "u", znaczone przez "ö", np. g^uö^ora, moⁱ.

3. Projektacja nagłosowego "a", "i" : lantek, ignac.

4. Labializacja "o" nagłosowego i śródgłosowego /przeważnie przed spółgłoskami wargowymi i tylnojęzykowymi/ : u^ookno, teg^uo.

5. Brak przegłosu e ð o w wyrazach typu : v^esna, m^etua, n^ese.

6. Wymowa samogłosek nosowych przed szczelinowymi jako q, x : v^oqs, g^ux^o.

Przed zwartymi i zwarto-szczelinowymi jako grupy : samogłoska ustna + spółgłoska nosowa, np. rypka, zomp.

W wygłosie q ð om, q ð e, np. n^esom, kⁱde.

7. Fonetyka międzywyrazowa udźwięczniająca przed samogłoskami i spółgłoskami półotwartymi : bra^d Adama, la^z li^sciasty.

8. Mazurzenie utrzymujące się tylko w kilku przypadkach i to bardzo niekonsekwentnie.

9. Wymawianie "z" w postaci zredukowanej spółgłoski "u" i częste zaniedbywanie jej w połączeniach ze samogłoskami : guzy, zóza, mze /mze/.
10. Brak przejścia wygłosowego "x" w "k" : na nogux, groux.
11. Zastępowanie w grupach spółgłoskowych "x" przez "k" i "k" przez "x" : kfula, kóu, xuty, douxtor.
12. Upodobnienie pod względem miejsca artykulacji spółgłoski "n" do tylnojęzykowej "k" : pańuyka, suuyka.
13. Osłabienie lub redukcja "u" w nagłosie i śródgłosie : Ukuś /Lukasz/, kłuotka /kłóudka/, gupui.
14. Upodobnienie i uproszczenie grup : stuś, zduż, tuś, duż, np. śuylać, szuymnoć śy, óuśa, żouga.
15. Występowanie "e" po przyimku "w", "z" lub przedrostku "z" : we śroede, ze soełem, seeśyć.
16. Przejście cząstki - au w rozkaznikach w - ou : óutyć.
17. Brak różnicy w brzmieniu "oh", "h", znaczy się je przez "x".
18. W kilku wyrazach "r" różne od "z", zachowujące element drgający : burzunowauty, guouruski.
19. Brak, choć niekonsekwentnie, osobnej kategorii rodzaju męsko-osobowego w l.mn. rzeczowników, przymiotników i czasowników : mundre mułupy - mundre bauby, muuzykunty grauy - pa.uny mułuay.
20. Uszczelinowienie "u" przed szczelinowymi : kouski, pańuyski.

Kierując się wymienionymi powyżej cechami charakteryzującymi gwarę Draganowej, trudno zdecydować się na jednoznaczne zakwalifikowanie jej do jednego z dziesięciu wydzielonych przez Urbańczyka^{46/} obszarów dialektalnych Małopolski.

Ze względów terytorialnych i częściowo językowych opisywana gwarę przynależy do gwar Małopolski pogranicza wschodniego młodszego. Posiada pewne cechy wspólne z tym obszarem.^{47/} Zaliczmy do nich :

1. Brak mazurzenia /poza nielicznymi przypadkami/.
2. Ściesznione "o" zwężone do "o", np. bolok, lot /lat/.
3. Ściesznione "e" zwężone do "y", "i", np. żyka.
4. Rozkład samogłosek nosowych ę, o wewnątrz wyrazu w grupę yN, oN : s_kdynym, k_eono.
5. Często jednakowe słownictwo, np. bolok, pedem.
6. Podobne wyrażenia : vy Ńfortek - ve Ńfortek.
7. Zastępowanie w grupach spółgłoski "k" przez "x" : doxtur - doxtör.

Gwara Draganowej mając wiele punktów styecznych z gwarami pogranicza wschodniego młodszego, różni się jednak od nich w dość wyraźny sposób, np. udźwięcznieniem międzywyrazowym czy brzmieniem "z" jak "u" i zaliczenie jej do gwar pogranicza wschodniego młodszego okazuje się możliwe jedynie w ograniczonym zakresie.

46. Por. S. Urbańczyk, op.cit., s. 86 - 89.

47. Por. Ibidem, s. 85 /teksty gwarowe/, s. 89.

Opisywana gwara posiada też pewne cechy wspólne z pasem podgórskim, ^{48/} a to :

1. Labializowana wymowa "o" : uopowádali, p^ho.
2. Prejotacja nagłosowego "i" : iizby.
3. Zastępowanie w grupach spółgłoskowych "x" przez "k" : kéauy.
4. Spółgłoska i > u : byua.
5. Samogłoska ścieśniona a > o : do nos.
6. Brak przegłosu "e" w "o" : zańesua.

W świetle poczynionych spostrzeżeń można z pewnym prawdopodobieństwem postawić tezę o przejściowym charakterze gwary tutejszej wsi. Posiadając najbardziej typowe małopolskie cechy gwarowe : udźwięczniającą fonetykę międzywyrazową, labializację nagłosowego i śródgłosowego "o", częściowe mazurzenie, jednocześnie przyjęła za swoje niektóre cechy przyległych dialektów. Brak badań szczegółowych związanych z terenem, na którym leży Draganowa, nie pozwala na ściślejszą klasyfikację terenu gwary.

⁴⁸ Por. *Ibidem*, s. 83 (teksty gwarowe), s. 86.

BIBLIOGRAFIA

1. A G Z, t.III, nr 16; t.IV, nr 122.
2. Bąk P., Gwara ekolcie Kramka w powiecie konińskim, Wrocław - Warszawa - Kraków, 1968.
3. Bruckner A., Słownik etymologiczny języka polskiego, Warszawa 1974.
4. Chomiński O., Dialekty polskie okolic Rymanowa, /w i/ MPKJ AU, t.VII, Kraków 1915.
5. Dejna K., Dialekty polskie, Wrocław 1973.
6. Gołąb P., Gwara Schedni i okolicy, Wrocław 1955.
7. Karłowicz J., Słownik gwar polskich, Kraków 1900 - 1911.
8. Klemensiewicz Z., Historia języka polskiego, Warszawa 1974.
9. Klemensiewicz Z., Lehr - Spławicki T., Urbanczyk S., Gramatyka historyczna języka polskiego, Warszawa 1968.
10. Koneczna H., Zawadowski W., Przekroje rentgenograficzne głosek polskich, Warszawa 1951.
11. Kotulska - Skulinowska H., Brak przegłosu o w o w wyrazach typu wiesło, mietła, /w i/ Język Polski XXXVII, Kraków 1957.
12. Kreja B., Geneza funkcji przymiotnikowej sufiksu - awy, /w i/ Język Polski XXXVIII, Kraków 1957.
13. Kucaka M., Porównawczy słownik trzech wsi małopolskich, Wrocław 1957.

14. Kresno, Studia z dziejów miasta i regionu, pod redakcją J.Garbacia, t.II, Kraków 1973.
15. Kwestionariusz do badania słownictwa ludowego, s. I-IV, Wrocław 1958.
16. Małeckie M., Nitsch K., Atlas językowy polskiego Podkarpacia, cz.II, Kraków 1934.
17. Nitsch K., Dialekty języka polskiego, Wrocław - Kraków 1957.
18. Nitsch K., Mowa ludu polskiego, Kraków 1911.
19. Nitsch K., Wybór polskich tekstów gwarowych, Warszawa 1968.
20. Nitsch K., Stein I., Zapiski gwarowe ze środkowej Galicji, /w:/ Wybór pism polonistycznych, t.IV, Wrocław 1958.
21. Papierkowski S., Teksty i przyoczynki gwarowe z okolic Iwoniona, /w:/ K.Nitsch., Prace Filologiczne, t.XIV, Warszawa 1929.
22. Pawłowski E., Gwara podegrodzka ... Wrocław - Kraków 1955.
23. Pieradzka K., Na salakach Lemkowszczyzny, Kraków 1939.
24. Rezek S., Nad stylem autora Agnieszki, /w:/ Wilhelm Mach człowiek i pisarz, Rzeszów 1968.
25. Rezek S., Od Piastowicza do mankowicza, /w:/ S.Rezek, Na tropach słów, Wrocław 1973.
26. Rezek S., O języku Stanisława Piętaka, /w:/ Stanisław Piętak poeta i prozaik, Rzeszów 1969.
27. Rezek S., O ludowej prozie Jana Wiktora, /w:/ Jan Wiktor pisarz i społecznik, Rzeszów 1971.
28. Rezek S., Podręczny słownik dawnej polszczyzny, Wrocław 1958.

29. Rezek S., Ze studiów nad onomastyczną przeszłością Rzeszowszczyzny. Nazwiska mieszczan rzeszowskich i najbliższej okolicy na przełomie XVIII i XIX wieku, /w:/ Z tradycji kulturalnych Rzeszowa i Rzeszowszczyzny, Rzeszów 1966.
30. Rymut K., Nazwy miejscowe dawnego powiatu bieckiego, Prace Onomastyczne 23, *Wrocław 1975.*
31. Sarna W., Opis powiatu krośnieńskiego pod względem geograficzno-historycznym, Przemyśl 1893.
32. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t.II, Warszawa 1881.
33. Szeber S., Gramatyka języka polskiego, Warszawa 1968.
34. Urbanczyk S., Zarys dialektologii polskiej, Warszawa 1972.
35. Urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych 60, pow.krośnieński, *Urząd Rady Ministrów... 1955.*
36. Wójtowicz J., Charakterystyka fonetyczna gwar między Wisłą, Sanem, Wisłoką i Wisłokiem, Wrocław - Warszawa - Kraków 1966.
37. Zaleski J., Wołacz w funkcji mianownika w imionach męskich i rzeczowników pospolitych, /w:/ Język Polski XXXIX, Kraków 1959.
38. Zierhefferowa Z., Przymiotniki gwarowe z przyrostkiem - /ej/ sny ze szczególnym uwzględnieniem typu r a ń s z y, p o ł u d n i e j s z y, /w:/ Język Polski XL, Kraków 1960.
39. Zaręba A., Zbieranie materiałów gwarowych, Wrocław 1956.